پشکنینی کۆمەڵگای کوردی لەبەردەم تۆتالیتاریزمی پیاوسالاریدا

مەجید عەزیز
(ئەمریکا)

(٢ - ٢)

مرۆڤ لەناو ژیاندا، لە ڕێگای زمانەوە باس لە خۆی و چیرۆکی خۆی دەکات. خەون دەبینێت و ئارەزووی تەفسیر کردنیان دەکات، لە زمانیدا باس لە شتەکان دەکات و بەو شێوەیە دەدوێت، لەبەر ئەمەیە شیعر دەنووسێت و خۆی بوونی تۆمار دەکات. هونەری ئەویش پابەندە بەکۆی شتەکانەوە، پابەندە بە بینینەوە، بە گوێ گرتنەوە، بەدەست تێوەردانییەوە، بەتام کردن و چێژ وەرگرتنییەوە، بە بەشداری کردنەکانییەوە، بە قسەکردنییەوە، بە بیرکردنەوەیەوە، بیرکەوتنەوەو دەربڕینەکانییەوە، تەئەمول و شیعریەتییەوە بۆ بوون و جیهانەکەی تیایدا دەژی. ڕەنگە هەوڵدان بۆ لە ناوبردنی ماچۆبوون ئیگۆییزم پیاوەتی وەکو ئایدیۆلۆجی، لە کەسایەتیدا، سەرەتایەک بێت بۆ دیموکراسی بوون لەنێو خودی ئەو کەسایەتییەدا بەرامبەر ئەوی دی. ماچۆ ئیگۆییزم بوون ستەمکاری بەرهەم دەهێنێت لەبەرامبەر قۆرخکردنی شوێنی ئەویتردا کە نە تەماشای دەکات و نەهەستی پێدەکات، تاکو ئەو کاتەی مرۆڤ لەنێو دنیادا خۆی ببینێتەوە، واتە تاکو ئەو کاتەیش ئارەزووی زانین و درکاندن و گەڕان و بیرکردنەوەو هاوڕێیەتی و هەستکردنی لە زیادبووندایە. ئەمەیش بۆ خۆی لە تێرمێکی هونەریانەدا تەماشا بکەین. مرۆڤ لە جیهاندا مەحکوومە بە تێڕامان و تەئەمولەوە و بیرکردنەوەوە، مرۆڤ لە سروشتی خۆیدا لەناو ئەتمۆسفێرێکی سەرسوڕماندا دەژی، کاتێک واناکات چۆنیەتی خۆی کەم دەکاتەوە و تەنیا لە ئاستی چەندایەتیدا دەبیندرێتەوە. ئەرستۆ، فەلسەفە بەو ڕامان و حایربوونە دەشوبهێنێت. هەروەها نیتشە لێرەدا ئامادەیە بەشێوە زۆر

هاوچەرخەکەی بۆ فێربوون و فراوانکردنی هونەر لەناو ژیاندا، هونەر دەبێت بە سەرەکیترین ڕەگەزی بەردەوامی بۆ ئیمکانیەتبوونمان لەناو جیهاندا، دەڵێت: هونەر بەتەنیا هونەرە و هیچی تر، گرنگترین هۆکارە بۆ ئەوەی وا لە ژیان بکات مومکین بێت، گەورەترین سەرنجڕاکێشان و خرۆشانی ژیانە. گەورەترین بە هێزکردن و (بە ئاگاهێنانەوە) و هاندانی ژیانە «هەروەها» یەکێک لەم کتێبەدا ڕەشبینی دەبینێت، یان زیاتر بە ڕوون و ئاشکرایی قسە بکەین، نەهیلیزم، کە بە (حەقیقەت) دەژمێردرێت، بەڵام حەقیقەت وەکو بەرزترین نرخ و بەها ناژمێردرێت، بەڵکو کەمتریش لەهێزی باڵا. ئیرادە بۆ دەرکەوتن، بۆ بە وەهمبوون، بۆ هەڵخەڵەتاندن (deception)، بۆ بوون بۆوەی ببێت بەچی (Becoming) و بۆ گۆڕان (کە خەڵەتاندن ئابجێکتیفایت بکرێت) لێرە بەشێوەیەکی قووڵ تەماشا دەکرێت، مرۆڤی سەرەتایی، زیاتر لە (میتافیزیکەڵی) بە ئەندازەی ئیرادە بۆ ڕاستی، بۆ واقیع، بۆ زیاتر لە دەرکەوتن.. لەم ئاراستەیەوە، ئەم کتێبە ئەنتی پیسیمیستیکە (دژە ڕەشبینییە): ئەوەی، کە لەو هەستەیدا کە شتێک فێردەکات لە ڕەشبینی زۆر بەهێزترە، زیاتر و پیرۆزتر لە حەقیقەت؛ هونەر... ڕەنگە هیچ ئەزموونێکی دیکەی نەبێت- کە هونەر شایستەی زیاترە لە حەقیقەت هەروەها بەدوایدا دەڵێت هونەر ئەرکی ڕاستەقینەی ژیانە هونەر وەک چالاکییە میتافیزیکییەکان(٢١) نیتشە کاتێک بەم شێوەیە دەروازە لەسەر هونەر دەکاتەوە بۆ ژیان، دیارە بە هەموو شێوەیەک دەیەوێت لە ڕێگای هونەرەوە مانیفێستی خودی نەهیلیزمیش بکات، لەبەر ئەمەیە، هونەر زیاتر ماناو شوێنی هەیە بە بەراوردکردنیدا لەگەڵ حەقیقەت لەلای ئەو، چونکە هونەر دەتوانێت هەڵگری پێناسەو خۆپێشکەشکردنی شوناس بێت لە هەستەکان و بیرکردنەوەکانیدا بۆ ژیان، دەتوانێت بەناوفەزای بوون و هەستەکاندا قووڵبێتەوە. ئەوەی سەنتراڵ دەبێت لێرەدا، دیارە ئەو میدیۆمەیە کە هونەر ئیشی تیادا دەکات لەناو ژاندا، ئەویش بەرپاکردنی نرخ و بەها نوێکانە. بەم کارەیش، ئەو شتانەی نوێ نین و شایستەی تینوێتییەکانی مرۆڤی نوێ نین دەبێت داڕووخێن، بەم داڕووخانە بۆ شتەکۆن و ئایینی و مۆرالیتی، پرۆسەی نەهیلیزم دەستی پێکردووە. لەبەر ئەمەیە، نیتشە یەکێکە لەو بیرمەندە زۆر دیارو دانسقانەی، هەمیشە لە پشت بەرگریکردنەوەن لە هەموو ماف و ئازادییەکانی (ئیندیڤیدوالیزم)ەوەن. لەبەر ئەمەیە هەر کاتێکیش قسان دەکات، هەمیشە ئەفلاتوونی لە خەیاڵدایە. بەلای منەوە لەبەر ئەم هۆیەیە، بیرمەندێکی پۆست مۆدێرنی وەک (جیلز دولوز)، خۆی بە یەکێک لە بەرپاکەرانی فەلسەفە دەناسێت بۆ دژایەتی کردنی فۆرمی فەلسەفی ئەفلاتوونی و نیوئەفلاتوونییەکان لەناو فەلسەفەی هاوچەرخدا. بەهەرحاڵ کاتێک هونەر بەو شێوەیە دەروازە لە نوێگەری و مۆدێرن بوونی خۆی دەکاتەوە، دیارە ئەوەی بەشێوەیەکی سروشتی باوەڕی پێی هەیە و نکوڵی لێناکات ئەوەیە، نەک هەر ئیش لەسەر فراوانی و فەمینین و هارمۆنیای ژیانی مرۆڤەکان دەکات، بەڵکو هەمیشە بەدوای دۆزینەوەی نهێنییەکانی فەمینینی کەسایەتی خۆبەوەیەتی. ئەوەی گرنگە دۆزینەوەی ڕاستەقینەیە لە گەڕان بەدوای خۆیدا، واتە خود لێرەدا شتێک نییە مرۆڤی خۆی تیادا بەند بکات، بەڵکو چوونە دەرەوەیە تیایدا. پێم وایە بەشێکی ئەو نهێنیانە و زانینانە لە کەشفکردنی بەشە فەمینینەکەیدایەتی و ئەمەیش بۆ خۆی قووڵبوونەوە دەوڵەمەندکردنی ئاستەکانی زانین و پەی پێ بردنەکانێتی، کە هونەر ڕێگایان بۆ خۆش دەکات، نەک بەپێچەوانەوە.

بە مانایەکی تر، تاکو ئەو کاتەی (کۆمەڵگا) بریتی دەبێت لە شوێن و پانتایی بوونمان دەبێت بۆ (هەموان بەشێوە سینگیولەرەکەی)، واتە بە جیاوازییەکانمانەوە، ئیتر دەبێت بکارێت ئەو کۆلێکتیڤیەتە کۆکراوەییەی خۆی تێبگات، نەک لە ئاستێکی قەداسەتگەرو یەکێتیدا و نەتوانێت کەسایەتی و فەردانیەتی خۆی هەست پێ نەکات بە هانەی کۆلێتیڤیەت و مۆرالیتیەوە، بەڵکو سینگیولەر بوونی خۆیشی بزانێت لە کوێدایە و چۆن دەژی، ئەمەیش دەست خستنە سەر تاڵە دەزووی شوناسە جیاوازەکانێتی کە هونەرو کولتووری ژیانی کراوە پەی پێدەبات و ئیشی لەسەر دەکات. ئەگەر بەو هاوکێشەی بیرکردنەوەی بیرمەندو نووسەرێکی ژنە فەرەنسی ناو مێژووی فیکرو ئەدەبیاتی فەرەنسی هاوچەرخ تەماشای ئەم قەیرانە بکەین، دیارە مامەڵەیەکی زۆر پۆزەتیڤ دەبینینەوە. وەک لەسەرەوە کۆتەیشنێکی ئەوم بەکارهێناوە، جەخت لەسەر ئەوە دەکات، کە نووسین وەکو پرۆژەیەک دەبێت ئەوی تر بۆ ژنان دابین بکات. من

ئەوەی پێویستمە بەم بیرۆکەیە لە پێناوی بابەتەکەمدا (لەبەردەم قەڵای پیاوسالاریدا تاقانەییدا ناجیاوازیدا) بە بەرز بنرخێنم، ئەوە دۆزینەوەی شتێکی ترە لەژیان و بووندا، ئەویش دۆزینەوەی نووسینێکی جیاوازە. هیلین کیۆکس، ناوی لێدەنێت (نووسینی فەمینین)، ئەمەیش بەهۆی ئەوەی ڕەخنەی ئەم ژنە لە مێژووی بیرو هزری ڕۆژئاوا لە هەستە لۆکۆسێنترۆمەکەیدا دواییش هەستە فالۆسێنترۆمەکەیدا (هەمان میتۆدی تەفکیکیەت)، کە ئەمەی دووەمیان زاڵبوون و خۆپێدادانی هەستێکی پیاوانەیە بەسەر جەستەی تەواوی ئەم مێژووەدا، لە جیهانی هاوچەرخیشماندا (دریدا) یەکێکە لە پێشڕەوانی هەڵوەشاندنەوەی ئەو تێفکرینە بەرەو جیاوازی، کە فەمینیستە زۆر هاوچەرخەکان ئەم تەفکیکییەتەش بەر ڕەخنە دەدەن. ئەوەی وا لە ژنە نووسەری بەناوبانگ هیلین کیۆکس دەکات، بانگردنێکی قووڵ و فەلسەفییە بەرەو نووسین و بەرەو فەمینیونبوونی نووسین، کە ئەمەیش تەنیا ئیشکردنی زمان نییە، بەڵکو خۆشکردنی ڕووبەری کۆمەڵگایشە بە هەستە فەمینینەکەی، ئەمەش کتومت هەمان کۆتەیشنەکەی سەرەوەمان بۆ ڕووندەکاتەوە» «بوون بریتییە لە دەرەوەیی خۆی» ئەمانۆئیل لیڤیناس دەڵێت. ئەمانۆئیل لیڤیناس، فەلسەفە لە سنووری هیگڵیزم و فرۆیدیزم و تەنانەت هایدیگەریزیشمدا نابینێتەوە، بەڵکو هەمیشە لە پێناوی ئەوی دیدا قووڵتر دەگەڕێت بۆ مەغزاکانی بوون، لەبەر ئەمەیە ناتوانێت واز لە دیاردەناسی بهێنێت. دەیەوێت شتێک بڵێت جیاواز بێت لەو دیسکۆرسە ترادیسیۆنەی پێش خۆی تیایدا ژیاوە. باشترین بەڵگەیش بۆ ئەمە، وەکو قوتابییەکی هایدیگەر، ڕەخنەی توند ئاراستەی ئەو تێفکرینە هایدیگەرییە دەکات لە ئاست ئەوەی کە هەموو شتێک لەناوکردنی پرسیاری (بووندا) بکەین کە بوون چییە؟ لیڤیناس بوون وەک جەوهەر تەماشا ناکات، ئەو سنورە بە جێ دەهێڵێت، بۆ نموونە دەڵێت» حەقیقەتی جەوهەری مرۆڤ لە دەموچاویدا دەردەکەوێت» {کتێبی تۆتالیتی و ئینفینیتی} بەم دەربڕینەی، کە لەناو (خودگەراییەکی) تەقلیدیدا نامێنێتەوە کە وجوودییەکان لە پێش و پاش سارتردا جەختیان لەسەر دەکردەوە. لەلای سارتر و برێکی زۆری وجودییەکان، بوون بریتییە لە جەوهەر و جیهانی ناوەوە (ئیسێنس)، بەڵام ئەم ئیشکالە لە هەستە زۆر هاوچەرخەکەیدا پلۆرالەکەیدا بۆ فەلسەفەکردن گۆڕانی بەسەردا دێت و وەرچەرخانی دیکە دەدۆزێتەوە. بۆ نموونە، ڕەخنەکانی میشێل فوکو لەسارترو وجودییەکان دیار و بەڵگە نەویستە، ئەویش لەسەرهەمان چەمکی (ئیسێنس جەوهەر)ە، کە بەلای فوکووە گرنگی و سەنترالیەتی قەیرانی مرۆڤ لەناو کاتدا نییە، بەڵکو لەناو شوێندایە، بەڵام وجودییەکان ئەمەیان نەدەبینی و هەستیان بەمە نەدەکرد. بەلای وجودییەکانەوە، شتەکان لەناوەوە (کات و زەمەن)، بەڵام فوکو نەک ئەمەی پووچەڵکردەوە، بەڵکو هێرشەکانی بۆ سەر کۆجیتۆکەی دیکارتیش ڕەققترین ڕەخنەیە لەناو فیکرو فەلسەفەی هاوچەرخدا. ڕاستە فوکو هەمیشە بەینی لەگەڵ دیاردەناسی و پێشکەشکردندا نییە، بەڵام ئەم جۆرە میکانیزمە لەلای لیڤیناس بە زەقی دیارە، لیڤیناس ناتوانێت گەمەی زمانێکی میتافیزیکی بەجێ بهێڵێت، بەڵام لیڤیناس بە پێچەوانەوە، هەمیشە لەناو تەمێکی هایدیگەرانەوە دەنووسێت، (فینۆمینۆلۆجیستە) بەڵام بێگومان بۆ خۆیشی هایدیگەری نییە، ڕەخنەی توندیش سەبارەت بەو پاشخانە میتافیزیکییە ڕۆژئاواییە دەگرێت کە چەترێکی میتافیزیکی بەسەر سەری فەلسەفەدا هەڵداوە، بەڵام ئەوەی لیڤیناس ناتوانێت ماڵئاوایی لێبکات، باسکردنێکی زۆر قووڵە بۆ (ئێتک) ئەخلاق. تەنانەت فەلسەفە کردنیش بۆ لیڤیانس بریتییە لە خودی ئیتیک و هیچی تر. ئەمە دەبێتە میتافیزیکی فەلسەفە کردنی ئیتیک بۆ خۆی، بەڵام بەلای لیڤیناسەوە شتێکی نێگەتیڤ نییە. بەهەر حاڵ، بەلای لیڤیناسەوە، بوون بریتی نییە لەوەی لەناو جەوهەر دایە، بەڵکو بە پێچەوانەوە بریتییە لەوەی لە دەرەوەدا دەردەکەوێت و دەبیندرێت، دیارە لەبەر ئەمەیە لیڤیناس هەمیشە باس لە (دەموچاوی) مرۆڤ دەکات وەکو پیرۆزترین شت لە جیهاندا. بیرمان نەچێت لیڤیناس کاریگەریی کەلەپووری تێکستە کۆنە جولەکەییەکانیشی بەسەرەوەیە، بەڵام لە هەستێکی ڕەهاو نیگەتیڤدا تەماشایان ناکات.

ئەوەی سەرنجی ئەو ڕادەکێشێت، ئەوەیە کە دەموچاو چەند عەزیزە و شیرینەو لە دەرەوە دەبیندرێت، لە بابلیشدا مرۆڤ لەسەر شکڵی خودا دروست کراوە. واتە خودا مرۆڤ لەسەر شکڵی خۆی دروست دەکات. ئەم لەتکردنە بە خودا بۆ لیڤیناس، هەستێکی سیکولاریانەی هەیە، هەرچەندە لیڤیناس لە چەندین شوێنیشدا ئاماژە بەوە دەکات، خۆی وەک ئیتیزم و شتی وانابینێت.

باسکردنێکی پیرۆز بۆ ڕوخساری مرۆڤ، بەڵام لە ناو کۆنتێکستێکی سیکولاردا، خودایش لەناو ئەو پرۆژەیە دایە. دیاردەناسی لیڤیناس هەرگیز لە زمانێکی موتەعالی دوور ناکەوێتەوە، لەبەر ئەمەیە هەمیشە باس لەئیتیک دەکات، بەڵام ئەمانە باسێکن لە پیرۆزییەکی قووڵ بۆ مرۆڤایەتی لە هەستە سیکولارەکەیدا.

بوون لەلای لیڤیناس بریتییە لە دەرەوەیی، نەک جەوهەر، بەڵام وازیش لە جیهانە خودگەراکە ناهێنێت بەجۆرێک لە جۆرەکان. لیڤیناس دەڵێت: «بوون بریتییە لە دەرەوەیی ئیکستێریرێتی: مەشقکردنی ئەم بوونەی بەهەموو شێوەیەک لە دەرەوەیی خۆیدا دەبیندرێتەوەو هیچ بیرکردنەوەیەک ناتوانێت باشتر لەم بیرۆکەیە بۆ دەرەوەیی بتوانێت ئیلتیزامی هەبێت بە بوونەوە لە داگیرکردنی ئەو دەرەوەییەوە.

دەرەوەیی ڕاستە نەک لە هەستە حەرفییەکەیدا بۆ ئەو بینینەی کە پێچەوانەی ناوەوەیی ڕاستە نەک لە هەستە حەرفییەکەیدا بۆ ئەو بینینەی کە پێچەوانەی ناوەوەیی ئینتێریێتییە؛ ڕاستە لە ڕووبەڕووبونەوەکەیدا (ڕووبەڕووی یەکتری) کە چیدی بینین تەحەکومی نامێنێت، بەڵام زیاتریش لە بینین» (٢٢) ئەم لێکدانەوانەی سەرەوە، هیچ نییە جگە لە پاراستنی شوێنی مرۆڤایەتی لەبەردەم کردنەوەی خودو واقیعدا. کردنەوەی بوونە بۆ ئەوەی خودی بوونیش ڕەت بکرێت بەرەو ئاراستەیەکی بەرزتر و فراوانتریش. ئەوەی لێرەدا گەمە دەکات بوونێکی فەمینینە بەلای منەوە.

ئەوەی چەکەرە دەکات شەتڵی فەمینیە لەناو باخی بوونێکی دەرەوەییاندا، یان نووسینە، بەهاو نرخەکانی کولتوورە، ژیان و پاراستنی مرۆڤایەتییە، دۆزینەوەی ئینتێک و مۆرالیێتیەکی تر و جیاوازە، فەلسەفە کردنێکە لە دەرەوەی کۆنەپارێزی و پەراوێزکردنی ژناندا. لە هەمان کاتیشدا بەردەوامی جەنگێکی کراوەیە بۆ خۆی، هەڵتەکاندنی تاقانەیی و داخستن دەرگاکانی بوونێکە لە ناوخۆیدا. واتە هەوڵدان و پشکنینە لە کەشفکردنی تەواوی قوربانییەکان لە بەردەم کۆمەڵگایەکدا لەناو داخستن و بوونێکی ستەمکارانەدا. زەمینەی کراوەیی و فراوانی خود لەگەڵ ئەوانی تردا بۆخۆی بەڵگەیەکە لە بەرامبەر کراوەیی پێناسەکانی شوناسدا، نەک بەپێچەوانەوە. تاکو ئەو کاتەی ئێمە بوونەوەری ناو کۆمەڵگابین، چیدی سیاسەتی ژیان و کۆمەڵگا لەبەردەوامیدا وامان لێدەکات بەشداریی بکەین و هەبین. بەم بەشداری کردنەیشمان، واتە لە چەمکی دەسەڵات و بڕیاردان و بیرکردنەوە نزیک دەبینەوە لە هەستە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکەشیدا.

بەکورتی دەتوانم بڵێم فەمینین، نووسینەوەی بوونە لە تیۆلۆجیکردندا بەدەروازە سیکولارەکەی بۆ تەواوی مرۆڤایەتی. ئەم کایەیە لە جیهانبینی، چونکە (تیۆلۆجی) لە لای ئێمەی کورد جارێک لە دایک نەبووە، من وای دەبینم. باس نەکردن لە وان (ژن و منداڵان)، باس نەکردنە لە کۆمەڵگا و باس نەکردنیشە لە خێزان و دواییش تەواوی سیستەمی پەتریارکی. کە دەشڵێم تیۆلۆجی، واتە باسکردنی ئێمە لە قەداسەت و کۆمەڵگاو خواداوەند، کە جارێک شوێنی خۆی نییە و جیدیەتی بەرهەم نەهێناوە.

واتە مامەڵەکردن لەگەڵ هەلومەرجێکی توندو ناهارمۆنیدا، دیارە مامەڵە کردنێکی توندە لەگەڵ جەستەکاندا، ئەوەی دەبێتە قوربانی ناودەمی گەورەی تراژیدیاکان جەستەکانن. مامەڵەکردنێکە لە بوونێکی مۆنارکی پاشایەتی کە پانتایی بوونی لە جیاوازییەکانی خۆیدا بەتاڵ کردۆتەوە. ئەوە ڕەنگە ناو ببرێت بە سیاسەتی جیندەریش یان سێکسوالیێتی، سیاسەتێکی تۆتالیتاریستانە بە هەموو مانایەک. تاک ڕەهایی خودایی واقیعێکی داگیر کردووە لە پێناوی ئارەزووەکانیدا، کە سەروبنی فەهرەستی نۆستۆلجیایە بۆ دەسەڵاتی باوکسالاری. ئەمەیش نۆستۆلجیای گەڕانەوەیە بۆ لای باوکی یەکەم، باوکی یەکەم کە دنیای دروست کردووە، ئەویش (خواوەند)ە. ئەم جیهانبینییە نێرایەتی دەسەپێنێت بەسەر مێیایەتیدا، هەموو شتێک دەکات بە پردێک بۆ بە قوربانی کردنی مێ و ڕێکردنی نێر بەسەریدا. باس نەکردنیش لەم قەیرانە، بێگومان باس نەکردنە لە مرۆڤ لە نێو دۆزەخێکدا کە هەموو ساتێک سووتانی تیادا بەردەوامە (خۆ سووتاندن خۆکوژی ژنان بەڵگە نەویستە بۆ ئەم باسەمان لێرەدا، هەرچەندە دوایی باس لەو خاڵەیش دەکەین وەک تەوەرێک) باس نەکردن و پشتگوێ خستنی قەیرانەکانە لەنێو خێزانەوە تاکو نێو قوتابخانە و شوێنی کارکردن و ناو بازاڕ و هەموو شوێنێک کە دەبێتە مۆڵگای دەرکەوتنی کەسەکان تیایدا وەک بابەتی توندوتیژی. تاکو ئەوکاتەی شوێن دەبێت بە مۆڵگایەک بۆ جنسێکی دیاری کراو، هیچ گومانێکمان

لە باسکردنی کۆمەڵگایەکی یەک جنس نییە کە ڕەهەندەکانی (پیرۆزی) و (خودا)ی لە پشتەوەیە.

بە مانا کۆزمۆییەکەی- تەماشای دنیایش بکەین، شتێکی تایبەتی نییە، شتێکی وانییە لە ناوخۆیدا، بۆ خۆی نییە لە پێناوی خۆیدا بە تەنیا، بوونێک نییە لە دەرەوەی یەکێتی و هارمۆنیادا مانیفێستی خۆی بکات بۆ خۆی. بوونێک نییە لە تاکایەتی و خودایەتی و شوناسێکی دیاری کراودا بەرجەستە بووبێتەوە بۆخۆی. ئەوەی ئەو بیرۆکەیە دەسەپێنێت خودی ئایینەکانن و چەمکێکی پیرۆزگەراییە کە دواجار بە فاشیزم و ستەمکاری کۆتاییان پێدێت، بەڵام بەم دیدەوە بۆ ئایین، بەڵکو بە پێچەوانەوەیە، واتە ئەم کۆزمۆییە وەک ڕووبەرێکی بازنەیی هەیە، لێرەدا واتە زیاتر لە ئاکامە دەروونناسییەکەیشی مەبەستمان بێت، دیارە بە مانا یۆنگییەکەی (کارل یۆنگ) مەبەستمانە، نەک بە مانا فرۆییدیەکەی. بوون هەڵگری کۆنسێپتی خڕێتی خۆیەتی بە هەموو کایەکان و لایەنەکانییەوە لەناو ژیان و بەردەوامیدا. واتا کۆمەڵگا بە فراوانی، تێکڕای تەنانەت بازنەیی و کراوەیی و فرەیی و ئەفسانەییش، بەڵام نەک لە تاقانەییدا، بەڵکو لە یەککگرتوویی و ئیشکردنی هارمۆنی خۆیدا بۆ بوونێکی جیاواز و پلۆرال. بە جیاوازییەکانی ژن- پیاوە وە- کە خوڵقی بازنەیی دەتوانێت هەموویان پێکەوە کۆبکاتەوە. کۆی جیاوازییەکان لەنێویدا هەبێت و گەمە بکات، هەروەک دایک چۆن دەتوانێت بەرهەم بهێنێتە گەردوونەوەو منداڵ دروست بکات، خودی سروشتیش هەموومانی لەناو بەرهێناندا کۆکردۆتەوە.

بەو شێوەیەش کاتێک منداڵ دێتە نێو سروشت و بوونەوە، واتە دێتە نێو گەردوونەوە، دیارە بە جۆرێک لە جۆرەکان بوون لە مانای گەردوونیدا جارێکی تر دروست دەکرێتەوە. دیارە لە مانا زۆر سیمبولیزمییەکەیدا ژیانی پێ دەبەخشێت. وەک شاعیری گەورەی ئاڵمان هۆڵدەرلین دەڵێت «ئێمە ناتوانین شتێکمان هەبێت وەک خۆی» واتە هەمیشە ئەو شتەی دێت یان لە دایک دەبێت جیاوازە. کاتێک باس لە ئایین و خوداو مێژوو دەکەین بەشێوەیەکی دی باسی دەکەین، نەک بەو شێوەیەی ئایین و خوداکان و مێژووبوونیان هەیە. کاتێک باسیان دەکەین هەمان مانا نادات لە کاتەکانی زووتردا کە باس کراون و ناوهێنراون و ئاماژەیان بۆ کراوە. لەبەر ئەمەیە ئەفسانەی نوێیش تۆمار دەکرێت و هەیە، وەک چۆن مێژووی نوێ تۆمار دەکرێت، تەنانەت خوداوەندی نوێش لە دایک دەبێت. وەک ڕۆبیرۆتۆ کالاسۆ دەڵێت «کو ئەو کاتەی نەتوانین ئایدیاکانمان ئیستاتیکی بکەین، یان بڵێی میتالۆجیانە (ئەفسانەیی بن)، هیچ حەزێک بۆ خەڵکی دروست ناکەن» (٢٣)

بێگومان، کاتێکیش باس لە شتەکان دەکەین بەبێ بوونی گیانێکی شیعری و هونەری و کولتووری ناتوانین ئەفسانەی نوێ تۆمار بکەین و مانای نوێیان پێ ببەخشینەوە. کاتێکیش یەکێک کتێبێکی زۆر باش دەنووسێت، هیچ گومانی تیادانابینینەوە کە ورووژان و سەرسوڕمان و تەقینەوە تۆمار دەکات. بەبێ ئەو ئەلیمێنتانەیش، نووسین ناتوانێت بانگەوازی خۆی بکات و خۆی بسەلمێنێت وەک جیاوازی. ڕەنگە ئەو کتێبەش لە خەیاڵات و ئەفسانە زیاتریش نەبێت، بەڵام ئەوەی شایانی باسە، دروست کردنی ئەفسانەیەکی نوێیە بۆ خۆی. بە مانایەکی تریش قسە بکەین لێرەدا، کاتێک (دایک) منداڵ دێنێتە دنیاوە ئیتر دنیایەکی نوێ دەبینێت و بەهەمان شێوە دەیەوێت بەو شێوەیە نوێ و جیاوازە بژی لەناو هەمان دنیادا، نەک بەهەمان شێوازی باوک و دایک، یان باو و باپیران، ئەمە کولتووری نوێ و بیری نوێ و گیانی نوێ و نەوەی نوێ دەیکات.

ئەم هەموو پرۆسێسەیە، بەبێ بوونی هێڵەکانی (نەهیلیزمێک)، کۆدەکان نەپشکنێت و شتە کۆنەکان نەڕووخێنێت و خاپوور نەکات، ناتوانێت باس لە شتێکی دی و جیاواز و نوێ بکات. دایک وەک سروشت هەموومانی لە ئامێزی خۆی گرتووە بۆ بەرهەم هێنانی مرۆڤایەتی لەگەڵ هەموو زیندەوەرەکانی نێو سروشتیش بەهەمان شێوە، بەڵام با ئەم بیرۆکەیەی سەرەوە بەهەڵە وەرنەگیرێت، وەک کەم نین ئەو بیرمەندو فەیلەسووف و ئایینزایانەی، (ژن) تەنیا لە سروشتی بەرهەم هێناندا دەبیننەوە و سەیری دەکەن (واتە تەنیا بە وەسیلەیەک تەماشای دەکەن کە دەتوانێت منداڵ دروست بکات) بەم کارەیشیان مەهانەی ئەوە دەهێننەوە کە (پیاو) بە پاکی و بە تەمیزی لە دایک دەبێت، واتە بە مەهانەی ئەوان، (پیاو) بوونەوەرێکی باڵاتر و گرنگتر و شایستەتریشە. واتە بە لای ئەو کۆنە پارێزانەوە، پیاو وێنەی خودای هەیە، ئەم بۆچوونە سەلەفیانە لەلای کولتووری بیرکردنەوەی سەدەکانی ناوەندی ڕۆژئاوادا لە باڵادا بووە،

چونکە کاریگەریی ئەفلاتوون و ئەرستۆ و دواییش خودی تاقانەیی خودا وەک ئۆتۆریتەیەکی گەردوونی بەسەر تەواوی هێڵەکانی فەلسەفەو ئەدەب و هونەرەوە. ئەگەر بوون بریتی بێت لە بوونێکی جیاواز، ئەوە بوونێک نییە لە تایبەتێتیدا بە مانا ئایدۆلۆجییەکەی ئۆنتۆلۆجییەکەی.

بوونێکی باوکانە بەتەنیا بوونی نییە، باوک کاتێک دەتوانێت هەبێت کە دایک لە تەکیدا بوونی هەبێت.

واتە باوک بەبێ بوونی دایک ناتوانێت خۆی بسەلمێنێت و هەبێت، بەم مانایەش بێت (شوناس) هەمیشە دەبێت پێناسەی خۆی بەرامبەر ئەوەی دی بکاتەوە، بە بێ ئەوەی دی خود هیچ مانایەکی نابێت و ناتوانێت هەبێت و گەشە بکات. بەم مانایەش خودێکی داخراو بوونی نییە، ئەگەر خود پێویستی بە پێناسەکانی شوناس بێت دەبێت لە نێو جیاوازییەکاندا بۆی بگەڕێیت. بێگومان کات و سەردەمەکانیش ئەم شوناسە دەگۆڕن، کاریگەرییەکانی خۆیان بەسەر کەسەکانەوە دادەنێن. واتە لێرەدا نەبوونی فێمینین، ئەو دیوی لایەنەکەی توندی و ڕادیکاڵیزممان مەبەستەو ئەوەمان پێشان دەدات بۆ خۆی بتوانین دەست نیشانی ڕەگەزەکانی ڕادیکاڵیزم بکەین لەو سروشتەدا کە ڕێگا بەوی دی نادات: هەبێت و بژی. بێگومان بەبێ بوونی (فەمینین) ماسوولکە وەک خۆی دەمێنێتەوە، ئەگەر هەر شتێکیش بێت، بەڵکو بۆ ئەوەی ماسوولکەیی لەنێو بووندا هەبێت، دەبێت فەمینین بوونیش پێشنیاری خۆی بکات و هەردووکیان لە جیاوازی و فرەییدا بن بە سەرچاوەیەک بۆ یەکتری. سەرچاوەیەکی تەنانەت تێکهەڵکێشراویش، بەڵام دوایی لە شوێن و ڕێگای خۆشیاندا لەناو کایەی ئیندیڤیدواڵی خۆیاندا گرنگە ئێمەی مرۆڤ لەو شوێنەی لێی دەژین بتوانین هەڵگری پێداویستییە ڕۆحی و مادییەکانیشمان بین، واتە بەهەموو مانایەک لە گەمەیەکی بێ کۆتاییدا بین لەنێوان جیهانبینی ژنانە و پیاوانەیشدا، چونکە کایەکە، کایەی مرۆڤایەتییە، بەڵام با لە یادیشی نەکەین، کاتێک ئاماژە بە مادییەت و ڕۆحییەتیش دەکەین، لە ڕاستیدا ئەوە ناگەیەنێت، ئێمەی مرۆڤ لە جیهانبینییە مەتریالییەکەیدا کەمتر بکاتەوە، بەڵکو بەپێچەوانەوە مرۆڤ چیدی ئەو گەمەیە نییە بە دەست فەلسەفەگەلی وەک ئەفلاتوونیزم و تەواوی میتافیزیک و ئایینزاکانەوە لەناو خۆیدا زیندان بکرێت و بمێنێتەوە، یان شتێکی بەناوی باشە و ڕۆحی باڵاو سیستەمی کۆدەکان و ئەخلاق و پیرۆزی بە بچووکترین شت تەماشای بکات و مامەڵەی لەگەڵدا بکات، مرۆڤ خۆی دەناسێت کە هەڵگری لاشەکەیەتی و لەناو ئەزموونەکانیدا دەژی، ئەمەیش وا دەکات هەمیشە بەرەو گەیشتن بە چرکەساتی شتێکی تردا هەبێت، چونکە شتێک نییە داخراو و جێگیر لەناو خۆیدا هەتا هەتایە، مەگەر تەنیا خوداوەند وابێت.... مرۆڤ بە لاشەکەیەوە دەتوانێت بوونێکی حەقیقیانەی لەناو ئەم دنیایەدا هەبێت، نەک لە هەستە زۆر ئایینی و میتافیزیکییەکەدا وەک سێبەرێکی ڕۆحی. بەکورتی، بۆ نموونە مرۆڤ لەلای ئەفلاتوون زیندانی لاشەکەی خۆیەتی، چونکە ئەفلاتوون هەمیشە گرنگی بەناوەوە ئێسێنس دەدات. وەک ناوەوەی مرۆڤ جیاوازبن لە یەکتری، تەواوی مرۆڤایەتی بەهەموو جۆرە ڕەگەزو ڕەنگەکانییەوە ئەوەی ناوەوەیان دروست دەکات بریتییە لە ئۆرگانەکانی لاشەیان و ئەوەیە دیاریش نییە ڕۆحێتی، واتە لەبەر ئەمەیە کە بوونی (خودا) بوونێکی نادیارو شاردراوەیە، بەڵام لە نادیاری و شاردراوەیەکی باشەدا. ئەمەیش هرووژمێکی بە ئەنقەستە، چونکە هەمیشە دژایەتی دیموکراسی و ئازادی کردووە. وەک چۆن لەسەردەمی کۆندا فەیلەسووفانی وەک سوکرات و ئەفلاتوون زۆر بە وردی و بە ئارگیومێنتی بەهێزەوە، دژایەتی سیستەمی دیموکراسیان کردووە و سەنگەری ڕژێمی سپارتایان بە نۆبل و باڵا زانیوە و ستایش کردووە. قەداسەتگەراو ئایین گەراکانیش بەوێنەی جۆراوجۆر لە هەمووکات و سەردەمەکاندا بوونیان هەبووە هەمان ئارگیومێنتیان بەرز کردۆتەوە بەناوی ڕۆحەوە، دوژمنی سەرسەخت و گەورەی جیهانی ئارەزووە و لاشە بوون. واتە لێرەدایە کاتێک قسە لەسەر سیستەمێکی وەک لیبرالیزم لە ڕۆژئاوا بۆ مرۆڤ دەکرێت دیارە ئەم سیستەمە دەتوانێت پانتاییەک دروست بکات بۆ ژیان و هەڵسو کەوتی فەردانیەتی کەسەکان لەنێو کۆمەڵگادا بە گشتی، ئەمەیش بەگژاچوونی کۆنەپارێزی و عەقڵیەتی ئایینی ڕاستڕەوەکانە کە هەمیشە دەیانەوێت سنوور بۆ ژیانی مرۆڤ و هەڵسو کەوتەکانیدا بکێشن. پرسیاری شوناسی مرۆڤ لە ژیانی ڕۆژانەیدا (چۆن بژیت و چی بکات و تەنانەت ببێت بە کێ) لەژێر پاڵەپەستۆدا بێت و هەڕەشەی لێ بکرێت و تەنانەت سانسۆریش بکرێت، چونکە هیچ گومانێک لەوەدا نییە کاتێک

مرۆڤ له منداڵییەوە گەورە دەبێت، هەڵگری چەندین جۆری گەورە بوون و پێگەیین دەبێت بۆ کەسایەتییەک دەیەوێت ببێت یان پێی بگات (واتە ئەزموونەکانی) لەناو خێزاندا، کۆمەڵگادا، جیهاندا تاکو کاتێک لەنێو ماڵ وشوێنی کارکردن و تەواوی کۆمەڵگادا بژی، هیچ جارێک ناتوانێت جۆرێک لە کەسایەتی دیاری کراوی هەبێت، بەڵکو کۆکراوەی کەسایەتییەکان دەبێت و (تاق و تەنیا) نابێت. بە مانایەکی تریش، ئەگەر تەنیا ئارگومێنتێکی تیۆلۆجیانە بورووژێنین، ئەوە هیچ شتێکی وا نییە تاق و تەنیا لە ئەبەدەوە هاتبێت و تاکو دنیا هەیە هەروایش بێت و بمێنێتەوە. ئەمەیش بێ گومان بەرجەستەکردنەوەی تەواوی کۆمەڵگایە لە کۆدەکانی باوکسالاری، کە مێژووەکەی لەنێو نۆرم و سیستەمی ئایینەکانی، یان بیرۆکەی (مۆنۆسیزمدا) بەرجەستەیە.

لێرەدا مۆنۆسیزم واتە شتێک لە هیچ نەچێت و لەکەسیش نەچێت، کتومت (خودا) دەکات.

ئەم مۆدێلەیە کەس نەبێت و کەسیشی لێ نابێت، شتێکی موتەعالی لەدەرەوەی چەمکە مرۆیی وزەمینی و ژیانییەکەیدا، شتێک هەمیشە فشارو یاسا و سیستەمی سانسۆرەکانیشە بەسەر هەموو تاکەکانی نێو کۆمەڵگاوە لە هەستە ئەخلاقییەکەیدا.

تاکو بتوانن لەو (باشە) یەک نزیک ببنەوە کە لەو دەچێت، ئەم باشەیە بۆ خۆی کۆیلەکان بەرهەم دەهێنێت. ئەم مۆدێلە ئەمەندە حەسوود و بەغیلە، گومانی لە هەموو کەسێک هەیە ئەگەر لەو نەچێت. مۆدێلی پێغەمبەرەکان و پیاوە ئایینییە گەورەکان لەم هەستە کولتوورییەدا بەڵگەن بۆ ئەم ڕاستییە، کە ئەوانی تر هەمیشە دەیانەوێت وەک ئەوان باش بن و پاکژبن و ڕۆحانی بن و لەسەر پەیژەی ئایینیدا سەربکەون بۆ ناو هەورەکانی بەهەشت. ئەم مۆدێلەی خودا مۆنۆ، بە هەموو شێوەیەک پێرسیناڵە کەسێتی مرۆڤی هەڵگرتووە لە ئەوامیرەکانیدا بۆ مرۆڤ. ڕەنگە فرۆید باشترین سەرچاوەیەک بێت بۆ ئەم باسکردنە، هەروەها مارکس و نیتشەیش. ئەمە کۆمەڵگای باوک و خودا و ماسوولکەیە، نەک کۆمەڵگای دایک و خوشک و فەمینین، لێرەدایە هارمۆنیا ون دەبێت و بوونی جیاوازی لە پێناوی درێژەپێدانی ژیانی گشتی و تایبەتی دادەڕووخێت. ڕادیکاڵیزمی ماسوولکە لەوە دانییە کە بەهێزە و دەتوانێت شت بکات و کارەکان لە ئاستی فیزیکیدا زووتر بە ئەنجام بگەیەنێت، بەڵکو لەوەدایە کە نازانێت ئەو شێوە فەمینینانەی خۆی لە کوێدایەو چۆن بەدوایدا بگەڕێت و بیدۆزێتەوە. واتە ئەمە بۆ خۆی وەک پرۆژەیەکیش وایە لەبەردەم ئایدێنتیتیدا بۆ مونافەسەکردنی خۆی، شەرمکردنی کۆمەڵی کوردی لە جیاوازییەکان لێرەوە دەست پێدەکات بۆ دژایەتیکردنی فەمینین.

نموونەیەک بهێنمەوە، ئەوەندەی پیاوەکان ژنەکانیان کردووە بە بابەتی قسەکردن، ژن بۆ خۆی ئەوەی نەکردووەو باس لە پیاوانیش ناکات لە هەستە زۆر ڕادیکاڵەکەیدا.

مەبەستمان ڕۆشنبیر و نووسەرەکانمانە- پیاو- بەگشتی، کاتێک باس لە ژنان دەکەن و لە ژنان زیاتر دەبن بە فێمینیست، وەهمێک و درۆیەک و دۆگمایەک لەنێو ئەو وتارانەدا ئامادەیە، بۆنی ستەمکاری و فاشیزمی لێدێت. هەندە پیاوان باسیان لێوە دەکەن، ژنان ئەوەندە باس لە خۆیان ناکەن، چونکە تاکو کاتێک پیاو دەمڕاستی ژن بێت لە کۆمەڵگایەکی داخراوی وەک کۆمەڵگای ئێمەدا، ژن باسی خۆی نەکات وەک هیچت نەکردبێت وایە. واتە ئەمەوێت بە ڕوون و ئاشکرایی بڵێم وەک چۆن هیلین کیۆکس نووسەر و فەمینیستی بەنێوبانگ دەڵێت: ئێمە بووینەتە قوربانی ئەو یارییە بێ مانایە کۆنەی هەر یەکێک ئەوی تری (سێکسەکەی تری) خۆش دەوێت. من لاشەی خۆمت دەدەمێ و تۆش لاشەی خۆمت بدەرێ، بەڵام ئەو پیاوانە کێن کە لاشە دەدەنە ژنان و ژنانیش کوێرانە بەرهەمەکەی دەبەخشنەوە بەوان؟ بۆچی تەنیا چەند تێکستێک؟ چونکە تەنیا چەند ژنێک توانیویانە لاشەی خۆیان بەرنەوە. ژنان دەبێت بە ڕێی لاشەیاندا بنووسن، دەبێت بە زمانێکی بەرگریکارانەوە بنووسن، بتوانێت دابەشکردن و کلاسەکان و بەلاغەتی کۆدەکان و ڕێگیرییەکان تێک بشکێنێت و خاپوور بکات و دەبێت بورووژێنن، ڕێگا بکەنەوەو تیایدا بڕۆن و بگەنە، ئەوپەڕی سنووری گوتاری باو، هەروەها ئەوەی کە بە بانگەوازکردنی بیرۆکەی «بێدەنگی» پێدەکەنێت، ئەوەی کە تەقەلایەتی بۆ موستەحیل، لە بەردەم وشەی موستەحیلدا بە کورتیەک دەوەستێت و «موستەحیل» لەبری کۆتایی دەنووسێت» (٢٤) ئەگەر بە مانا حەرفیەکەی ئەمە وەربگرین، کاتێک پیاو دەرفەتی ژن نادات بۆ باسکردن لە ژیان و هەلومەرجی خۆی، دیارە ژن باسی لە خۆی نەکردووە خۆی نووسیوەتەوە، بەڵکو ئەوە

پیاوە باسی لێوە دەکەن. دواتر کاتێک پیاو ئەو مافە بەخۆی دەدات بەو کارەی مافی قسەکردن و بەشداربوونی ژن داگیر دەکات و شوێن و کات بەجۆرێک لە جۆرەکان لەو زەوت دەکات پیاوان- نووسەری پیاوان- سیمای ژنانیش داگیر دەکەن لە ئەو خۆ مانیفێست کردنەیان بۆ وتاری رۆشنبیری. چالاکییان لە شوێنێکدا زۆر پێویستە بۆ ئەو بەشداری کردنەوەی سیماکانیش لە بۆجیاوازی دەخوازێت دەرکەوتنی جەستەی ئەوان کردنەوەی داخراوی ئەو شوێنەیە کە لێی دەژین، درز تێکردنی دیوارە بڵندەکانی ناو شوێنەکە وەکو زیندان وایە، چونکە لەناو ئەو شوێنەدا بێدەنگی دەژی.

واتە کێشەکە کێشەی ئێمەشە، چونکە ئەوەی بوونی هارمۆنی و هونەری و رۆمانتیک و مۆدێرن هەبێت لەبەردەم شەرمدا خۆی دەبینێتەوە. شەرم کردن زاراوەیەکە، هەموو چالاکی و رۆحێکی کۆنسەرڤەتیڤانەی تیادا کۆکراوەتەوە بۆدژایەتیکردنی جیهانی (ئەزموونکردن). لەناو کۆدی شەرمکردندا، تەواوی ئەزموونەکانمان بەجۆرێک لە جۆرەکان بەندکردووە. مەبەستی سەرەکیم ئەوەیە کۆمەڵگای کوردی سەروبنی لە ناوکۆدی شەرم کردندا تەنراوە، ئەم شەرم کردنەیش لەناو نسرم و رتویەتی جیهانێکی ئایینیدا لە هەناسەدان کەوتووە. وەکو دووبارە هیلین کیۆکس دەڵێت: «تەنیا هەندێک پیاو هەن (کە زۆر کەمن) لە چەمکی فەمینینیتی ناترسن» (٢٥).

واقیعی ئێمە، لە هەستە کۆمەڵایەتییەکەیدا، تاکو بڵێی واقیعێکی توندوتیژە و جیهانبینییەکی یەک جنسییە بۆ ئارەزووە هونەرییەکان لە ژیاندا، بەڵکو واقیعێکە لە سیمای پیاو، واقیعێکە لە سیاسەتی پاڵەوانێتی و جوامێری پیاو، کۆدەکانی خوداو ئایین لە پشت ئەم جوامێریەوەن بە هەموو شێوەیەک. باشترە بڵێین واقیعێکە لە سیاسەتی هەڵشاخانی پیاو بەسەر شتێکدا خۆی نازانێت پێناسەی بۆ بکات، چونکە کۆیلەی نەزانی و نەفامی دواکەوتوویی خۆیەتی، چونکە بۆ خۆی نایەوێت ئەو کارە بکات و وەک بوونەوەرێکی زیندوو هزرڤانانە بیربکاتەوە و کار بکات و بژی. روخساری تۆتالیتاریزمیانەی پیاو بەسەر ئەوانی تردا ریشەکەی لەناو ئێمیجی خودابووندایە.

حەز بە ئیستێتیکای بوونایەتی ناکات بۆ گەمە کردنی لەنێو بوون بە هارمۆنیای ئەوەی دیەوە، وەک فێمینین گەران بەناو نهێنییەکانی ژیاندا، دۆزینەوەی نهێنییەکانی خودیشە لەناو ئەوانی دیکەیشدا. دەبێت بە قەڵایەک لە پێناوی مانەوەی ستەمکارانەی خۆیدا وەک پیاو جێدەری تاق و تەنیا، یان خودایەکی پێش و پاشی بوون. ستەمکارییەک ناتوانێت ئەوی دی وەک ئەوەی دەبێت و دەژی لە سروشتی بوونیدا بۆ جیاوازی ببینێت، یان وەک ژن بیناسێتەوە کە ناتوانێت تاوانبار بێت لەو هەڵکەوتووییەیدا. لە کاتێکیشدا دەیەوێت ئەوی دی هەموو زەمەنی خۆی ببەخشێت بە ئەوێک هەناسەکانی تۆتالیتاریزم دەبەخشێت بە لاشەکەی. دیارە دەمەوێت بڵێم، لە کاتێکدا بۆ سەلماندنی خشونەتەکەی، ئەوی دی دەبێت لە تێرمێکی- جوامێر- و پیاوەتی- یانەدا وەسفی بکات، تەنانەت خۆشیشی بوێت، ئەمەیش رەگەزەکانی سادیزمە. واتە لە خشونەتدا هێڵەکانی رۆمانسیەت و هونەری لاشەو جێستەری تیادا بدۆزێتەوە. ئیستاتێکا لە توندرەویدا بە ئاکام دەگات، چێژ وەرگرتن لە میکانیزمی چەوساندنەوە و ئەمرکردن بەسەردا کۆنترۆڵکردندا، ئەمە گەیشتنە بە ئاستەکانی خۆشویستنی ئازارو لێدان و سادیزم. بە مانایەکی تر، کاتێک جەستە ئازاریش بدرێت، دەبێت تەقەبول بکرێت، چونکە لە راستیدا حەز ناکات ئەو کارانەی ئازاردان ئەنجام بدا، بەڵکو یاساکانی ئازاردانێتی و پێی رەوا دەبینرێت. واتە پیاوی کورد ژنی کوردیش ئازاربدات، نابێت ژنی کورد زویر بێت و تەقەبولی نەکات، چونکە (لاشە)کەی خاوەنەکەی بریتی نییە لە خۆی، بەڵکو خاوەنی ئەم لاشەیە، بریتییە لە خودا مێرد کۆمەڵگا، بەڵکو دەبێت (لێدان و ئازاردانی) پێ خۆش بێت بۆ ئەوەی جوامێری ئەو پیاوە لە کردارەکەدا بسەلمێنێتەوە. واتە ئەو جەستەیە بەشێوەیەک لە شێوەکان هیچ هەڵەیەکیشی نەکردبێت، رەوایە سزابدرێت.

ئەمە بەهەموو شێوەیەک سەلماندنی تاقانەیی و حەسوودی و جەربەزەی سیاسەتی خودایە لەناو خێزان و کۆمەڵگادا، چونکە ئەگەر رقیشی لێت بێتەوە، دیارە لەبەر هۆکارێکی مەعقوول وا دەکات. کاتێکیش سزادان سروشتێکی ئاساییی بۆ دەدۆزێتەوە ستەمکاری نۆرماڵ دەکرێت کە چووینەتە سەر لوتکەکانی بەرزایی ماسۆخیەت.

دۆزەخی ئەو دنیا دەهێندرێتە سەر ئەم دنیا. هەرچەندە لێرەدا وشەی ئازاری جەستە ئەوەشمان وەبیر دێنێتەوە،

دیاره کاتێک ئازار دەخۆین، هەست بە جەستە یان بوونی خۆمان دەکەین، دیارە لێرەدا شتێک خۆی دەکات بە شەرعیەت کردنی ئەو ئازارە: بابەت. بۆ نموونە لە ڕۆژئاوادا ژنانێکی کەم نین ئەوانەی لە برینی لەتکردنی خۆیان ناکەون (بە گوێزان- چەقۆ شتی تر خۆیان دەبڕن) کاری برینی جەستە- پێست- ئەنجام دەدەن، بۆ ئەوەی خۆیان بیر بخەنەوە هەرچەندە سۆسیۆلۆگ و سایکۆلۆژیستەکان وەک (حاڵەتی ئارامبوونەوە) تەماشای دەکەن و تەئویلی دەکەنەوە. یان تەنانەت برین یان شوێنی برین بۆ خۆی بیرکەوتنەوەی یان ئایدێنتیتی ئەو هەست پێکردنەیە بەخود، بەڵام جیاوازییەکە ئەوەیە، ماسۆخیەتی ساردی ڕۆژئاوا بە سادیەتی خۆرهەڵات وێنا دەکرێتەوە بەجۆرێک لە جۆرەکان، گەر بکارم وا بڵێم.

لێرەدا باسکردن لە بیرەوەریش وەک ئایدۆلۆژیا شەرعیەت وەردەگرێت بۆ پرانسیپەکانی جۆرێک لە ئایینیبوونی خۆی. پیاوی کورد لەنێو ماڵی خۆیدا حکومەتێکی دامەزراندووە بۆ سزادانی قوربانییەکان و زیندانییەکانی، ئەویش تەنیا ژن ناگرێتەوە، بەڵکو منداڵانیش دەگرێتەوە. واتە کاتی بەسنوورکردنی ئەوان دەست پێ دەکات، بە دروست کردنی مەملەکەتێکە لە غەریبیبوون بەخود- مەنفایی- دەست پێ دەکات.

بەڵکو سیستەمێک لە جەوهەرەوەڕا بڕیاری ئەخلاقی بۆ ئەوانی دی دەردەکات و ئەوانی دی پێ سزا دەدات بە ڕێوڕەسمی یاساکانی خۆی. زۆر بەپێویستی دەزانین لێرەدا کتێبەکەی فاتیمە میرنیسی، ژنە نووسەری کۆمەڵناسی جەزائیری بەنێوبانگ بهێنینەوە لە کتێبەکەیدا لە (١٩٨٧)دا نووسراوەو لە ساڵی (١٩٩١) وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی ئینگلیزی دەڵێت: حیجاب- veil- کە لە بەهەشتەوە هاتۆتە خوارەوە، ژنان دادەپۆشێت و دەشارێتەوە، لە پیاوان جیایان دەکاتەوە، لە خودی پێغەمبەر، هەروەها لە خوداوەندیش (٢٦) لێکدانەوەیەکی فەمینیستانەیە دەربارەی مافەکانی ژن لە (ئیسلام)دا، لێرەدا باسمان لە حیجاب دیارە وەک میتافۆرێکە بۆ -شوێن- کاتێک ژن بەم میکانیزمە لە شوێندا دیار نامێنێت و نامۆدەبێت، هەروەها لە دەرکەوتنیش دەشاردرێتەوە. ئەمە بۆ چەمکی بێدەنگیش ڕەنگە هەر بە هەمان شێوە بکەوێتەوە. شاردنەوە، یان خۆشاردنەوەی سیماو جەستە ئەگەر مرۆڤ بە ئازادی خۆی نەیکات، ئەوە جۆرێکە لە تیرۆریزم و شاردنەوەی مرۆڤیش، لەپێش هەموو شتێکدا بێدەنگ کردنێتی، ڕاگرتنێتی لە بەردەم زماندا. ئەمەیش لەناو نۆرمە کۆمەڵایەتییەکەدا بەشێوەیەکی زۆر قووڵ بونیادی خۆی لەناو خێزان و کۆمەڵگای ئێمەدا هەیە. حەشاردانی سیمای مرۆڤە لە دەرکەوتن و گەمەکردنی لە بووندا توندڕەوترین ساتەوەختە وەک سیاسەتێک لە ستەمکاری بەرامبەر بە ژنان، نۆرمەکان ڕێگای پێ دەدات. تۆلەرانس- بەرگە گرتنێکی سەیرە لەناو هەمان کۆمەڵگادا. واتە واقیعێک لە سیمبولیەتی حیجابدا شوێن لە ژنان دەسەنێتەوەو دەیان خاتە نێو ناشوێنەوە، ئەگەر وابێت ناشوێنیش بەم هەستە ئایینییە، تەنیا دروستکردنی ڕێلمێکی ترە لە واقیع، کە هەستە ڕۆحییەکان و ناکۆمەڵایەتییەکان بەرهەم دێنێت، لێرەدا دووبارە خودامان بیر دەکەوێتەوە. لە دیارەوە دەیاننێرێتە نێو نادیارەوە، چونکە خودا لە ناو نادیاردایە نەک شوێنێکی دیکە. بەهەمان شێوە واقیعێک دروست دەبێت بریتییە لە تەماشاکانی کۆمەڵی پیاو پێغەمبەران، پاشاکان، مۆنارکەکان، دواییش خوداوەندەکان. ئەمەش لە پانتایی شوێنی پیاودا وەک حکومەتێک لە ماڵەکاندا کاردەکات بۆ سەپاندنی جەستەی پیاو لە کردنیدا- جوولانەوەو جێستەرەکانیدا بۆ کردنە دەرەوەی ژن و منداڵان، ئەمە تاکو ئێستاکە لە کۆمەڵی کوردی ئێمەدا بوونی هەیەو چالاکە.

بەم دیاردە سەر سەختەوە هەموو شتێک ناشرینتر دەکات وەک لەوەی هەیە، شەتڵی ترسەکان بۆ خۆکوژی دەچێنێت، لێرەدا خۆکوشتن و تیرۆریزم وەک دیاردەی بەرگری کردن لە مردن و تاریکی لە دایک دەبن. ئایا ئێمە جارێکی دی دەبین بەو جەللادانەی تینوویێتیمان دەبێت بەگەڕان بەدوای قوربانییەکانماندا؟ ئەم تینوویتییەش هیچ جارێک ناشکێت، ئیتر هەر ژنان نین کە کۆیلەی دەستی پیاوەکانن، بەڵکو پیاوەکانیش دەکات بە کۆیلە. بەختیار عەلی لەشیعری (جەللاد) دا بەوردی دەڵێت:

جەللادەکان کە بەشێکن لە من وتۆ
بەشێکن لە موعجیزەکانی خودا..دەچنە بەهەشت(٢٧)

بەلای نیتشەیشەوە (جەللادو قوربانی)، یان ئەم بیرۆکەیە، وەک مۆرالیتی لەناو کەسەکاندا (وەک تاکەکەس) بوونی هەیەو ئامادەیە، لە کتێبی (لەوپەڕ باشەو خراپەوە) دەڵێت: «هەندێک جار... {واتە

جەللادو قوربانی} هەردووکیان پێکەوە دەردەکەون، تەنانەت لەناو هەمان مرۆڤدا، لە ناو تاقە ڕۆحێکدا»، کاترین ئەدیلسۆنیش لە باسەکەیدا بۆ نیتشە دەڵێت «کۆمەڵگای ئێمەیش لەوە دەچێت کە لەم دوو ڕەهەندە تێکەڵ کرابێت» (٢٨) تاکو ئەوان (ژنان)، لە نێو شوێندا بزر دەکەین و ڕەوانەی سەفەرە دوورەکانی مەنفابوونیان دەکەین، بە جۆرێک لە جۆرەکانیش دەبین بە ڕێگر لەبەردەم -زمان-دا و ئیمپراتۆریەتی بێدەنگی دروستکردنیاندا، جەللادەکانیش بێگومان بریتین لە (من) و لە (تۆ)ی ناو یەک ناو خێزان و ناو کۆمەڵگا جەللاد لێرەدا بە هەموو هەست و مانایەک ئاماژەکردنە بۆ دروستکردنی (ئیگۆ)، ئیگۆیش ناوکی سیاسەتی خۆسەپاندنێکی تۆتالیتاریستانەیە بەسەر ئەوانی تردا، ئەو ئیگۆیەی سەرچاوەکەی لەناو فاشیزمدایە، چونکە هەندەی (خۆی) خۆش دەوێت، ناتوانێت خۆشەویستی ببەخشێتە ئەوی تر. سیاسەتێک تەنیا هەناسە بە لاشەی تۆتالیتاریزمێک دەدات، ئەوی دی نابینێت، خۆی بەسەردا دەدات بۆ خاپوورکردنی، ئەم خاپوورکردنەیش تەنیا بە جەللادبوونی خودێکی هەلپەرست و مۆرالیستە لە هەستە زۆر قووڵەکەیدا بۆ مرۆڤ... واتە ئەو ئیگۆیەیە کە لەلای دولوز بە (ئیمپریالیزمی ئۆدیب) لە کتێبەکەیدا (دژی ئۆدیب) ناودەبرێت.

ئەم ئیگۆ خۆ بە مەزن زانە، کاتێک (ئەوی تری) خۆش دەوێت، وەسفی خشونەتی -جوانی- دەرکەوتنی بکات، ئەمەش بریتی نییە لە خۆشەویستی، چەند دابەزینی فۆرمەکانی ستەمکارییە. خۆشەویستییەک مەرج و سیاسەتی تیادا بێت، ناتوانێت بسەلمێت بە خۆشەویستی، ماناکانی خۆشەویستی ون دەکات و دەبێتە ئیمپریالیزمی خۆشەویستی، دەبێتە ئایدۆلۆجی خۆشەویستی وەک مانەوە لەناو هەلومەرجێکی (پاسیڤدا)، چونکە مەرجەکان و پرۆگرامەکان لەبەردەمماندا دادەنێت. ئەگەر لە هەستێکی تر و قووڵتردا قسان بکەم، دەتوانم بڵێم بۆ نموونە کاتێک خودامان لەبیر نەبێت و خۆشمان نەوێت، خودا بۆ خۆی نایەوێت هیچ پێوەندییەکی لەگەڵ ئێمەدا هەبێت، بە زۆری و زۆرداری خۆیمان بیر دەخاتەوە، سیاسەتی تاقانەیی فۆرمێکە لە ناسینەوەی هەستێکی زۆر داخراو و ئیمپریالیستی بۆ سەپاندن بەسەرماندا. واتە خۆشەویستی خودا هەمیشە بەندە بە ئۆردەرەکانییەوە

ئەگەر بەم شێوەیە قسان بکەین، بەندە بە دیسپلین کردن و کۆنترۆڵکردنەوە، ئەگەر نا، سزادان دەست پێدەکات. ئەم دیسپلین و ملکەچ کردنەی لەلای نیتشە دەبێتە کولتووری مرۆڤی بێدەسەلات و مرۆڤە بچووکەکان (کۆیلە)، کاتێکیش زۆربە هەڵگری ئەم کولتوورەیە، واتە زۆربە لەناو کۆیلایەتی خۆیدا دەژی. واتە (خودا تاقانەیی پیاو کۆمەڵگای پەتریارکی)، هیچ جارێک ئەوی دی خۆش ناوێت بە مانای خۆش ویستنی نوتورال/ شایستە. واتە بەبێ تەماشاکردنی ڕەنگی نێوچاوی وەکو ئەوێکی دی، وەک عەمانۆیل لیڤانیس دەڵێت. هەر ئەمەی وا لە لیڤیناس بکات، لە مەڕ قوولبوونەوەی بەناو وشەی بەرپرسیارێتیدا و بڵێت "(٢٩) لە بەرپرسیارێتی وا تێدەگەم کە بەرپرسیارێتی بێت بۆ ئەوی تر"، لەبەر ئەم هۆ زۆر گرنگەیە، لیڤیناس هەندە لەناو ئەم تێڕامانەدا بۆ مرۆڤایەتی قووڵ دەبێتەوە، تەواوی فەلسەفە بە ئیتیک/ ئاکار دەبینێت.

یان زۆر بە قوولی هەمان چەمکی بەرپرسیارێتی پێناسە دەکات و دەڵێت "خودگەرایی شتێک نییە بۆ خۆی بێت؛ بەڵکو جارێکی تر لەپێش هەموو شتێکدا بۆ ئەوی دیکەیە"(٣٠) خۆشویستنێک و (بە هەستە لیڤیناسیەکەی) ڕەنگی نێو چاوی ئەوی دی هەست پێ نەکات، بەڵکو بتوانێت ئەو سنوورە تێ بپەڕێنێت، بەڵام لێرەدا ئەگەر هەستێکی ئەفلاتوونیش بوونی هەبێت لە چەمکە (نامەتریالەکەیدا)، ئەوە هەمان ئەو هەستە حەرفیە ئەفلاتوونیە نییە، بەڵکو هەستێکی جیاوازە، هەستێکە دەتوانم بڵێم پێویستییەکە کە ژیانی مۆدێرن و هاوچەرخ بەسەرماندا دەیسەپێنێت، تینوێتییەکی قووڵە بۆ مرۆڤایەتی لەبەردەم ڕێزگرتن و بەرپرسیارێتیدا لەبەردەم بەرز ڕاگرتنێکی نامەتریالانەدا.

واتە خۆشویستنێک نەیەوێت سیستەمێکی کۆیلایەتی بهێنێتە ئاراوە، مامەڵەکردن لەگەڵ ئەویدیدا وەک کۆیلە نا، بەڵکو بە پێچەوانەوە. نەیکات بە ئابجێکتی تەنیا ئارەزووەکانی خۆی لە هەستە سێکسوالیێتییەکەیدا. بۆ نموونە تۆ لەبەر ئەوەی -ژنی منیت، ئیتر دەبێت موڵکی من بیت؛ تۆ خۆت چیدی خاوەنی لاشەی (خۆت) نیت، بەڵکو خێزان و کۆمەڵگا و مێرد خاوەنی جەستەی تۆن. هەرچەندە -ژنی من- نەک هەر تێرمێکی زۆر هەڵە و تۆتالیتارانەیە، بەڵکو وەرگرتن و هەبوونی ئابجێکتێکیشە لە هەمان کاتدا.

ئەمەش لەوێوە دەست بە هەڵسووڕانی خۆی دەکات، کاتێک لەبەر -ئایدیەک- پارچەیەک کاغەزی ناسینەوە -داکیومێنتێک- عەقدی زەواج- بۆ نموونە یەکێک دەکات بە موڵکی یەکێکی تر. لە واقیعی ئێمەدا، ئەوەی دەبیندرێت و هەست پێدەکرێت، سیمای پیاوە، سیاسەتی پیاوە، ئەخلاقیاتی پیاوە، کۆمەڵگای پیاوە، گەڕانی بێ ئەندازەی پیاوە لە شوێنەکاندا، ئارەزووەکانی پیاوە، ڕوخساری هەڵسوکەوتەکانی پیاوە لەناو نۆرمەکاندا. واقیعی کوردی، هەڵگری ئەو سیما دەرکەوتووەیە، کۆی واقیعەکەی لە خۆیدا (لە نێو دەموچاویدا) هەڵگرتووە و هەموو شتێک لەنێویدا بە پیاو وێنا دەکات. بەشێکی گرنگی هەڵگرتنی ئەم سیمایەش مەرج نییە بە تەنیا بریتی بێت لە کەسایەتی خودی -پیاو-. بەڵکو -ژن-ەکانیش لە سیمای نێو ڕووبەریدا گیر کراون. ڕاستتر، جەوهەری سیمای پیاوەکانیانە کاتێک لە کردار و بیرکردنەوەیاندا دەجووڵێنەوە و تەنانەت قسانیش دەکەن. زمان باشترین بەڵگەیە بۆ ئەم ڕاستییە، کە شەرمەکانی ژن دەبەخشێت بە میکانیزمێکی ناژنانە بۆ خۆی. تۆتالیتارترین سیاسەتی خێزانی کوردی بۆ نموونە ژنی کورد پێش ئەوەی منداڵەکانی خۆی تێر بکات، مێردەکەی تێر دەکات باوک لە پێش هەموو کەسێکەوەیە.

پیاو بەم دەرکەوتنەی هۆیەکی -تەبریری- گەورە دروست دەکات، ببێت بە (خوداوەند) بەسەر ئەوانی دیکەوە بەناوی یاساکانی جەستەی خۆیەوە. دواجار کەلتوور دەبێت بە نێوەندێک بۆ ئەو نۆرمانەی کۆمەڵگای پیاوە بە تەنیا دەبێتە میدیۆمێک بۆ نمایشکردنی سیاسەتی ستەمکاری تیایدا، بەڵام هەمیشە خودایەکیش بەسەر خودا بچووکەکانەوە هەیە و تەماشایان دەکات و لە چاودێریدایە و سزایان دەدات. دەیەوێت ببێت بە خوداوەند بەسەر کۆی کۆمەڵگای ئەوانی ترەوە، بەڵام جەللادەکان، کە "من و تۆن"، ئەم خودایەیان ڕاگرتووە. شوێن دەبێت بە شوێنی ئەوی پیاو بە تەنیا و ژنیش تەنیا لە -وێدا- شوێنی هەیە کە پیاوی تیادا نییە، بەڵام ئەستەمە بڵێین پیاو لە هەموو شوێنێکدا نییە و ژنیش بە تەنیا چەند شوێنێک نەبێت، لە هیچ شوێنێکی تردا نابینرێت، ئایا ژن لێرەدا دەخزێتە نێو -ناشوێن-ەوە؟ ئایا ئەم پیاوبوونە، ڕەگو ڕیشەی لە نێو ئایین و میتۆلۆژیادا سەری دەرنەهێناوەتە دەر؟ هەروەها بانگێشمان ناکات بۆ ئەنترۆپۆلۆجیاش؟ بۆ نموونە کاتێک پیاو ڕاو دەکات و دەگەڕێت، ژن ئەگەر لەنێو کێڵگەشدا کاربکات، هەر وەک بوونەوەرێکی وەستاو وایە لە نێو چەقی بووندا، لە ماڵەوەیە. بۆنموونە لە زۆربەی (ئایین)ەکاندا، خوداوەند وەک پیاو قسان دەکات و دەجووڵێتەوە و ئەمر دەکات و بڕیاریش دەدات. داوای قوربانی دەکات و جەنگ دەکات. لە ئایینی جوولەکەدا خوداوەند وەک سیمبولی -پاشا- ئەسپ سوار- سەربازی جوامێر- پاڵەوان-...تاد مانیفێست دەکرێت، بەڵام لە مرۆڤ کردنیدا بۆ -بوونی- دەبێتە ئەوەی کە نە -پیاوە- و نە ژن-یش، لە مانا هیومانیزمە ئایینییەکەیدا ئەگەر بتوانین وا بڵێین. دیارە مەبەستمانە بڵێین (ئایین) هەڵگری جۆرێک -مۆڕالیتی-یە کە لە نێو جیهانی پیاوەوەیە بۆ ئەم جیهانە بۆ خۆی کە هەر چۆنێک تەماشای بکەین. ئەمە ڕەنگە جۆرێک لە ئەزەلیەت بێت، گەر هەڵە نەبین. لێرەدا تووشی ڕووبەڕووبوونەوەیەک دەبینەوە و دەڵێین: ئایا خوداوەند مرۆڤایەتی لەسەر وێنەی خۆی دروست نەکردووە، وێنای ئادەمیزادی نەکێشا لە تەوراتەکەی مووسادا. ئەو کتێبە پیرۆزە تەماشای بکەین و بیخوێنینەوە، خوداوەند مرۆڤ لەسەر شێوەی خۆی دروست دەکات، ئایا ئەو شێوەیە بۆ دەبێت -پیاو بێت؟ چونکە فۆرمی ئادەمیزاد تەنیا فۆرمێکی پیاوانە نییە لە مانا جنسیەکەیدا -جێندەردا... واتە کاتێک نۆرمەکان نێوەندێک بۆ پیاوبوون دروست دەکەن، ئەوە بەرهەمی کۆمەڵایەتی کە دەبێت بە ئایین دەبێت بە هەڵگری سیمای پیاو بن، هەروەها لە بابلی عەهدی نوێشدا، خوداوەند دەبێت بە -باوک-ی عیسا، واتە دووبارە دەبێت بە ئادەمیزاد، نەک هەر تەخەیولێکی شاعیریانەی وەک بابلی جوولەکەکان، بەڵکو دەبێت بە کوڕی خودی خوداوەند.

ئەوەی لێرەدا هەڵگری جیهانبینی (ژن)ە، دیارە حەزرەتی (مریەم)ە، بەڵام دووبارە لێرەدا (ژن-مریەم) تەنها دەبێت بە پردێک بۆ ئەوەی لاقەکانی پێغەمبەرایەتی بەسەریدا بپەڕێتەوە ئەو بەرەوە، چونکە پێغەمبەرێک ناتوانێت بەبێ -دایک- لە دایک بێت، بەڵام ئەم دایکە دەبێت لەناو دەست لێنەدراوی خۆیدا بێت و بمێنێتەوە، ئەگینا نابێتە دایکی ڕاستەقینە. مریەم هەرچەندە لە چیرۆکی ئەفسانەی مەسیحیدا، مریەمی دایک لە ئەعجوبەی خوداوەندا سکی پڕ دەبێت بە کوڕی

خواوەند خۆی. واتە خوداوەند بێ هیچ لێکدانەوەیەک بە -باوک- دەمێنێتەوە. بەداخەوە دەبێت بڵێین سکی مریەم دەبێت بە مەخزەنێک بۆ پاراستنی هەموو ئەو ئەعجوبە و جیهانەی چیرۆکێک بۆ هاتنی عیسا، بەڵام ئەمە دەشتوانرێت تەئویلی جیاوازیش ببەخشێت، واتە بۆ ئەوەی عیسا هەبێت، دەبێت مریەمێکت هەبێت، بەڵام مریەم لە ئەعجوبەدا ئەو منداڵەی دەبێت، واتە گرنگی لە مریەمدا نییە، تەنها خودا نەبێت و دواییش کوڕە زۆر تاقانەکەی کە دەینێرێت بۆ زەوی چونکە گرنگی خودایە لە دۆزینەوەی پاکیزەیی مریەم بە دەست لێنەدراوی. زۆر گرنگیشە باس لە خاڵێک بکەین، کوڕی خوداوەند -عیسا- دەبێت بە شێوەیەک لە دایک بێت، کە ئەزموونێکی زەمینی نییە، بەڵکو پیرۆز و زۆر سەیریشە، چونکە کرداری سک پڕبوونەکە لە سەروو کرداری زەمینییەوەیە، واتە مریەمی دایک، کاتێک پیرۆزی و مانای هەیە کە دەبێت بوخچەی نەکراوە بێت (virgin). ئەمەش بۆ خۆی ئەو کێشە گەورەیەیە کە وتاری ئایینزاکان نەشتەرگەری خۆیان لە سەر جەستەی ژن دەکەن بە هەموو ڕەهاگەرییەک. کاتێکیش ئەم جەستەیە بوخچەی نەکراوە نییە، دیارە کۆمەڵگا بەشێوەیەکی زۆر سەیر دەیبینێت و مامەڵەی لەگەڵ دەکات. بەڵام ئەم کێشە زۆر ئایینیانە لە -ئیسلام-دا دەڕەوێنەوە، واتە بە جۆرێک لە جۆرەکان کۆتاییان پێ دێنێت. واتە ئیسلام -دژی ئەو بۆچوونەیە، ئادەمیزاد بە جۆرێک لە جۆرەکان وێنەی خوداوەند لە ڕوخساریدا بێت، بەڵام کردەی خودایە، واتە خودا خەڵقی کردووە و ژیانی پێ دەبەخشێت. هەروەها زۆر دژی ئەوەیە خوداوەند ببێت بە -باوک-ی یەکێک لە ئادەمیزادەکانی سەر زەوی، وەک عیسا. بەڵام ئیسلام دوو شت بە ئەنجام دەگەیەنێت، هەموومان کۆیلەی (عەبدی) خوداین، تەنیا یەک خودایش دەتوانێت باوکمان بێت لە هەستە زۆر غەیبانی و میتافیزیکییەکەیدا. خودای باوک بە هەستە مەسیحییەکەی، کارێکی گاڵتەجاڕیانەیە بەلای ئیسلامەوە، چونکە ئەگەر وامان کرد، واتە لە تاق و تەنیایی خوداوەند کەم دەکەینەوە، بەڵام دیسکۆرس لە نێو ئایینی ئیسلام بێگومان زمانێکی زاڵی پیاوانەیە، ئەمەش درێژکراوەی هەمان هێڵی تاق و تەنیایی مۆنۆسیزمی ئایینە ئیبراهیمییەکانە. بە مانایەکی تر، جەوهەری تۆتالیزم کەم دەکرێتەوە لێرەدا، کە ئاستە زۆر مەترسییەکانی تۆتالیتاریزمە بۆ خۆی نەک تۆتالێک لە فرەیی و پڕ لە جیاوازی. ئەو کاتە خوداوەند بوونێکی ئەبسەلووتی نابێت و کەمتر دەبێتەوە لەوەی زووتر پێناسەکراوە، وەک هەمیشە و لە هەموو شوێنێکدا، لە نێو ڕابردوودا، ئێستاکەدا، ئاییندەدا -لەنێو- مێژوودا-. (بەشێوەیەکی تر، ئایینەکان ڕاستە هەڵگری وێناکردنێکی قیامەتگەرایین بۆ ژیان، واتە هەڵگری مەرگن زیاتر لە ژیان، هەڵگری ئازارن زیاتر لە بەختەوەری، هەڵگری ڕۆحن زیاتر لە لاشە، هەڵگری خەیاڵ و نۆستۆڵجیان زیاتر لە کارەکان و ئەکشنەکان لە ئێستادا، هەڵگری مێژوون وەک لە جەستە و جوگرافیادا، زەمان زاڵ دەکەن بەسەر مەکاندا) کاتێکیش عیسا دەبێت بە کوڕی خوداوەند، دیارە ئایینی جوولەکە و ئیسلام زۆر بە توندی دژی ئەم دیاردەیەن، چونکە خوایەتی لەنێو مرۆڤایەتیدا وێنا بکرێت، لە ڕاستیدا ئاییندەیی و قیامەتگەرایی ئایین هێزی خۆی ون دەکات، واتە لە هەمان کاتیشدا جۆرێکە لە هیومانیزم، بەڵام هیومانیزمێکی ئایینی، هەرچەندە مەسیحیەت باوەڕی بە گەڕانەوەی مەسیح هەیە، واتە عیسا، ئەمەیش جارێکی تر هەستە قیامەتگەرا مەسیحییەکە بونیاد دەکاتەوە، چونکە ئیتر خودا لە ئاسمانەوە دێتە سەر زەوی و دەبێت بە یەکێک لە ئێمە بە مانایەک لە ماناکان، بەڵام لە هەستە زۆر تاقانە و کاریزماکەیدا: پێغەمبەر تاکو ئێرە، ئایین بە جۆرێک لە جۆرەکان لە پشت ئەو هیومانیزمە ئایینییەوەیە، سەرچاوەکەی لە میتافیزیکەوە دێت بۆ بە وێناکردنی بنیادەمەکان، واتە لە ئاسمانەوە بۆ زەوی نەک بە پێچەوانەکەیەوە، بەڵام ئایا ئایینی ئیسلام خۆی چۆن لەمە دەڕوانێت، ئایا مۆڕالیتی لە نێو ئیسلامدا چۆن فۆرمولەی هەموو ئەو جیهانبینییەی ئادەمیزاد دەکات بە زەمینی بوونی/ کردنی سەرچاوەکانییەوە. هەروەها لێرەدا کاتێکیش باس لە -ژنان-ی دایکمان و خوشکمان دەکەین، وەک پیاو -برا-مێرد- چۆن دەجووڵێینەوە و چۆن بڕیار لەسەر ئەوان دەدەین و ئایا تەوازونی دەسەڵات هیچ بوونێکی هەیە؟ واتە بگەڕێینەوە ئەو ڕووبەڕووبوونەوەی نێو خودی واقیعی کوردی لە ئاست بە وێناکردنێکیدا لە بەردەم ئەوەی واقیعێک لە دایکان و خوشکانمانە، نەک بە تەنێ واقیعێک لە باوک- برا- مێردەکان. دەمانەوێت بڵێین بوونێک نییە، بۆ خۆی لە پێناوی خۆیدا وەکو کەس، بەڵکو بوونی جیاواز، ئەو

سنووره دەشکێنێت و دەبێت بە کەس، دەبێت بە بوونی هەمووماندا و دەبێت بە نێوەندێک بۆ بەشداری کردن و چالاکبوون تیایدا، واتە بوونێکی جیاوازە نەک لێکچوو، یان وەک خۆی. بەم مانایەش بێت، ئەوە ئێمەین دەبین بە -باوک- دەبین بە -برا- دەبین بە -مێرد، واتە بیرۆکەی -ئایدێنتیتی- زۆر کراوەیە، بەڵام نەک بەشێوەیەکی سەربەخۆ، یان زۆر دابڕاو لە بوونی ئەوانی دی. واتە لە نێوان هەڵگرتنی نۆرمەکان و خاسیەتەکانی بە ئادەمیزاد بوونمان بۆ هەمان واقیع، ئایا دیاکشن و کاردانەوەکان، چۆن بەرقەرار دەبن و چۆن ئاکام وەردەگرن، بەتایبەتی ئەگەر باوەڕ بکەین ئێمە بابەتی نێو کۆمەڵایەتی بوونی زمانین، چونکە کۆمەڵایەتی بوونی مرۆڤ هەمیشە گەڕانێتی بۆ دۆزینەوەی ئەوێک بتوانێت لە پێناویدا ئامادە بێت بۆی، یان ئامادەبوونێک بۆ قوربانیدان لە پێناوی بە خودبوونیدا لە ئەودا لە مانیفێستکردنی لە نێو زماندا. بە مانایەکی تر، کێ ئەو ماف و ڕەوایە بە ئێمە دەدات ببین بەوەلی و ئەسحابە بەسەر ئەوانی دیکەوە؟ واتە ناسینەوەیەکی هاکەزایی و ڕۆتین کە لە خاسیەتەکانی بوونایەتیمان زۆر کەم دەکاتەوە وەک مرۆڤ، وەک پیاو. ئەمە جەوهەری ئەو مۆرالێتییەیە هەموو شتەکان لە نێو کولتووری (شەرەف) یان (جەستە)دا دەبینێتەوە (جەستەی ژن)، کە بە کردار تیایدا دەژین لە شێوازێکی زۆر تۆتالیتارانەدا. مۆرالێتییەک نەک پیاو دەکات بە سەرسەختترین تۆتالیاتر بەسەر ئەوانی دیکەوە (ژنان-و -مندالان)، بەڵکو دەیکات بە ناحەزێک لەبەردەم خالقەکەیشیدا، چونکە ئەگەر خودا شتەکان دروست بکات، ئەوە بوونەوەری (مرۆڤ) بێ عەقڵ و ستەمکار دروست ناکات، یان سەرچاوەی هەموو ستەمکارییەک لەناو دروستکەرەکەدا پەنگی خواردۆتەوە؟ کاتێک مرۆڤ سەر بە زەمان و شوێنێکی جیاوازەوە ئیتر هیچ سزایەکی نادات، بەڵکو ئەوە نەخۆشی و تۆتالیتاریزمی خودی ئایینزاکانە، وا دەکەن و وابیر دەکەنەوە. هەروەها زەمینەیەکیش خۆش دەکات بۆ دیاردەی (خۆکوشتن)ەکان، تاوانەکان، خۆسووتانەکان، برینە گەورەکانی ناو کۆمەڵگا/ خێزان. واتە لە بری وەڵامدانەوەی سەرکوتکردن و سیستەمی بزربوونی بابەتی جەستەی ژن بە خۆکوشتن ئەنجام وەردەگرێت. دواجار خۆکوشتنێک دەبێت بە تراژیدیای کۆمەڵگەکەی، بەڵام دەشبێت بە

گەورەترین یاخیبوون و شۆڕش کردن بەسەر بێ عەقڵی و دیکتاتۆریەتی پیاودا شۆڕشێک ڕاستەوخۆی تیادا دەفەوتێنێت، بەڵام دەبێت بە قوربانی لە پێناوی ئەو ئاماژە پێدانەی لەنێو ڕووداوەکەدا بۆ ژنەکانی تر. ڕووداو دەبێت بە پێگوتنی ئەو ڕاستییەی کۆمەڵگایەک هەیە، ڕێگا بۆ خۆکوشتنی ژنان و سووتانی ژنەکانی خۆی دەدات، کۆمەڵگایەک ئاگر لە جەستەکان بەردەدات و بەهەمان شێوەش تابووتێک دەهێنێت و لەنێو گۆڕەکەیدا دەینێژێت. بەڵگەش لاشە سووتاوەکانە. مۆرالێتییەک بەهاو نرخەکانی خۆی زۆر لە مێژە وەهەندا کردووە و ناتوانێت خۆی بکات بە خوداوەند بەسەر تێکڕای وجوودەوە، چونکە هەرگیز وجوودێک بوونی لە ناوخۆیدا نییە، بۆ خۆی یان تەنیا بۆ خۆی بێت لەپێناوی خۆشویستنی خۆیدا بۆ خۆی: خوداوەند. کاتێک ئەوە دەکەین، دیارە بوونێک پێناسە دەکەین کتومت بریتی دەبێت لە سروشتی تۆتالیتاریزم، زۆر بە مانا ئایینییەکەی. واتە قووڵبوونەوە زۆر لە خودگەراییدا بە مانا سۆفیزمەکەی، واتە دژی سۆفیزم وەک فۆرمێک لە ڕۆحانیەت، دواییش ئیشکردن لەناو سیستەمی پیاوسالاریدا/ خودا، بەڵکو وجودێک بتوانێت سنوورەکانی خۆی وەک ڕێڕەوێک بسڕێتەوە و تێک بدات و پارچەپارچەی بکات، بە دوای ئەوی تردا بگەڕێت، چونکەو بەبێ ئەوی تر، هەموو جۆرە بوونێک لە پووچەڵگەرایی و بێ ماناییدا دەسووڕێتەوە و کۆتایی پێدێت. ڕێڕەوی خۆی بسڕێتەوە لە پێناوی ڕێڕەوێکی فراوانتردا بۆ ئەوان، سیمای ئەوی دی ببینێتەوە و لە ئەویشدا هەست بە بوونی خۆی بکات. لە هەست کردنیدا لە نا سیکیورێتی ئەوی دیدا مانیفێستی خۆی بکات. کاتێک هەست بە نادڵنیایی و ناسیکیورێتی ئەوی دی دەکەین، دیارە هەست بە بوونی خۆمان دەکەین، هەستەکانمان لە نیگەرانیدا دەکەونە هورووژمی بیرکردنەوەوە، هەست بە ژیان دەکەین وەک کەسی چالاک و ئارەزوو و هەڵگری خەون و خەیاڵ. ئەمە تەنیا ون کردنی خاسیەتەکانی بە مرۆڤ بوونە، گەورەبوونیشە لە نێو فەرهەنگێکدا نایەوێت و نازانێت -تابۆکان -حەرامەکان- لە نێو ڕۆحی خۆی دەرکێش بکات، جەستەی ئەوانی تر وەک خۆیان ببینێتەوە، وەک ئەوەی دەردەکەون و هەن و دەیانەوێت بژین و لە ژیاندا بەشدار بن. واتە لە هەستی ئەم سەرنجەماندا ڕەنگە زۆر بەهێزەوە

باوەڕمان بە جەوهەری خودی دەرکەوتنەکان لە ڕووی دەرەکیانەوە بێت، وەک ڕاستەقینەیی جەوهەری دەرەوەی لاشەکان نەک جەوهەری ناوەوەی لاشەکان. وەک هیلین کیسوکی دەڵێت "ئەو پرسیارەی شێتم دەکات ئەوەیە: ئایا چۆن یەکێک دەتوانێت دەرەوە و ناوەوەی خۆی هاوتەبا بکات"(٣١) ئەم هاوتابوونە تەنیا لە نووسیندا ئاماژە پێدەکات، لە پێناوی بووندا، یان فۆرمێک لە مۆنۆلۆگی شیعریدا، بەڵام هەرگیز نایەوێت دوالیزم بەرهەم بهێنێتەوە، نەک لە دانانی یاسا و ڕێسایەک لە ناوەوەڕا، بەڵکو لە دەرەوەڕا، چونکە هەمیشە شتێک یان -یاسایەک هەیە دژایەتی- ئارەزوو-ەکان دەکات. واتە بە ڕێڕەو کردن و بە سنوورکردنی لاشەکان دیارە بۆ خۆی بە ئایدۆلۆژی کردنیانە. بە ئابجێکت کردنیانە بۆ خۆی، بە کۆیلەکردنیانیشە لەبەردەم ماسوولکەکانی زاتیەتێکی تاک و هەڵپەرست و جەوهەرگەرا: پیاوسالاری. ئەگەر ئەمە تۆتالیتاریزمی پیاو بێت، ئەوە لە پێش هەموویەوە، تۆتالیتاریزمێکە لە نێو ڕۆحی کۆنەپەرستی مەلاکان و قەشەکانەوە سەر دەردێنێت و خۆی بەسەر ئەوانی دیکەدا دەدات، چونکە ئەوانن ئەخلاقمان فێر دەکەن و پێمان دەفرۆشنەوە. دەبێت لەو سنوور و ڕێڕەوەی نەچینە دەرەوە کە ئەمری بە سەردا دەکات و دەستەمۆی دەکات بۆ بە موڵک بوونی -ژنی من- یان -مێردی من- منداڵی من. ئەگەر مەلاکان، بە حوکمی دەقی کتێبی پیرۆز بتوانن بیرکردنەوە و بڕیارەکان و سنوورەکانیش بۆ ئەوانی تر بکێشن و ببن بە -ڕێڕەو- یان بە حوکمی ئەو پیرۆزییە لە لاشەی ژنێکیان زیاتر هەبێت، ئەوە قەشەکان لە ڕۆژئاوادا دووچاری هۆمۆسێکسوالێتی بوونەتەوە بەبێ ئەوەی خۆیان ئاشکرا بکەن و بۆ تاقە ساتێکیش ڕاستگۆ بن، ئەمانە کێشەی زۆر جیدین لەبەردەم کایەی ئاییندا. ئەگەر مەلاکان خۆیان بە -پاکترین بنیادەمی کۆمەڵگا دادەنێن لە باشیدا. نازانم بۆچی هەمیشە گوێمان لێ دەبێت جۆرێک لە فایلی هۆمۆسێکسوالیتی و تەنانەت -پەدە فایل- (تەعەداکردن لە منداڵ لە مانا زۆر ناعەدالەت و ناسروشتیەکەیدا) هەیە؟ ئەگەر ئەوان پاکژترین بوونەوەری نێو کۆمەڵگای ئێمەن، ئایا ئەو هەموو فتوا و ئەمرە حەشامات گەرایانەیان لە چی؟ بۆچی ئەمەندە فۆبیایان هەیە لەبەردەم ژیانی ئەوانی تردا؟ ئەگەر ئەوان فریشتە ئاسان ئیتر بۆچی لە جیاوازی دەترسن؟ بەڕاستی کاتێکی زۆر سەیرە -مەلایەک-فتوا بۆ کەسەکان دەردەکات لە سەر گۆرانییەکی حەرام (هونەرمەندەکان) یان لە سەر شیعرێکی حەرام (شاعیرەکان) یان وتارێکی حەرام (نووسەرەکان) سزا دەدرێن، یان (کتێبێک)، بەڵام هەر ئەم سەلەفیەتە نییە بانگمان دەکات بۆ تێڕامان لە خودی سەلەفیەتی فیکری و فەلسەفیانەیش. بۆ نموونە، وەک ئەو کۆمارەی ئەفلاتوون، شاعیرەکان و هونەرمەندەکانی تیادا دەردەکات، تەنانەت دەیەوێت بوونی خێزانیشی تێدا بسڕێتەوە و بە هەموو شێوەیەک پیاوان و فەیلەسووفی پیاوان بەسەر هەموو بوونەکانی تردا زاڵ بکات، وەک گریگۆری ڤلاستۆس دەڵێت "ئایدیای کۆمەڵگای کۆمارەکەی (ئەفلاتوون) کۆمەڵگەیەکی سیاسییە کە بەیەکەوە گرێدراوە بە بۆند و خۆشەویستییەکی باوکانە -Fraternal Love-"(٣٢)، کە وابوو من بۆ خۆم کێشەیەکی گەورەم لەگەڵ ئەم عەقد و یەکگرتنە باوکانەیە هەیە. لێرەدا مەلا بیر بۆ هەموومان دەکاتەوە و فێری ئەخلاقمان دەکات و یاسای خودامان -باوک-مان بۆ دادەنێت، لە کاتێکدا نازانم ئەوە کێیە لە خودی ئەخلاقی ئەم مەلایە دەپرسێتەوە؟ گوایا هانگەڕێنێتەوە بۆ سەدەیەک ئاگری نۆستۆلژیای هەموو دارستانی ژیانی پێوە دەسووتێنێت، ئاگرێک لە کارەساتە زۆر گەورەکاندا تینی هەیە و داوای قوربانی دەکات. بیرمان نەچێت ئێمە لێرەدا هەر مەلای نێو مزگەوتمان مەبەست نییە، بەڵکو مەلای بە نێو ڕۆشنبیر و فەلسەفیشمان مەبەستە.

مەلایەک یان قەشەیەک لە مایکرۆفۆنی خوداوەندەوە/ کۆدی باشەکانەوە، هەموو نەوەیەک بە -بێ کەڵک- و -بێ نرخ- و بێ مۆرال- دەزانێت، لە کاتێکدا بۆ خۆی لە نێو ماڵی چەند ڕستەیەکی ئاییندا خۆی گیر کردووە و نایەتە دەرەوە، بەڵام ناتوانێت لە حوکمی ژوورە تاریکەکانی مۆرالێتی و ئایینی بێتە دەرەوە و تەماشای جیهان بکات. بە هەمان شێوە، فەیلەسووف و ڕۆشنبیر هەن بە نێوی -ئایدیا- یوتۆپیا- مۆرالێتی-زاڵێتی هەستی ئایینی- تەنانەت ڕۆحیانەتی زاڵی نەتەوەییش -دەیانەوێت پێشمان بکەون و هانبەنەوە بۆ نێو کات و شوێنێک تەنها موستەحیلیەتی خەیاڵی ئایینی و ئایدۆلۆجی دەتوانێت ئەو کارە بکات، نەک ژیان و ڕووداوەکان و گۆڕانەکان، نەک ئەزموون و نەوەی نوێ، هەر لەبەر ئەم هۆ زۆر گرنگەیە دژایەتی جەستە دەکەن لە

ژێر ناوی عەقڵ و ناشرین کردنی شیعر و هونەر و شێوەکاری و چەندین شتی تریش. بە مانایەکی تر ئەم جیهانە چەند شەرعیەت بە ئایین و ئایینزاکان بدات، دەبێت ئەمەندەش شەرعیەت بە کەسان و دنیا بدات وەک ئەوەی هەیە و وەک ئەوەی دەشبێت. موسوڵمانەکانی ئێمە بە مەلاکان و بە ڕۆشنبیرەکانەوە، شانازی بە سەلەفیەتەوە دەکەن، بەڵام بۆ چەند کاتژمێرێک ببێتە ئادەمییەکی نێو ئێستا بە مانا جەستەییەکەی دەبێت بە سەلەفی لە بەرچاویاندا؟ واتە ئایا لێرەدا مەلایەک دێت تەواوی کۆمەڵگا بە مرۆڤەکانەوە لە (مزگەوت)ێکدا دەبینێتەوە، مزگەوت دەکات بە کۆمەڵگا، کۆمەڵگاش دەکات بە مزگەوت. دەرەوە تەنیا لەژێر ڕۆشنایی تێکستی ئایینیدا دەبینێت و ئەنەلایزە دەکات، لە کاتێکدا بۆ خۆی بە پێچەوانەوە دەژی. بێگومان بە لای ئێمەوە تەواوی کۆمەڵگا پیرۆزە بۆ خۆی، واتە ئەم پیرۆزییە وا ناکات من بە هەمان ئەو پیرۆزییەی ناو جیهانی مزگەوتی تەماشا بکەم. نەک هەر کۆمەڵگا، بەڵکو تەواوی سروشت بە هەموو دیاردە و زیندەوەر و شتەکانییەوە تیایدا بە شێوەیەکی گشتی پیرۆزن، شتێک نییە لە دەرەوەی ئەم پیرۆزییەوە شتەکان لە سەربەخۆیی خۆیدا بە تاقی تەنیا دروست بکات، بەڵام هەر ناتوانین کۆمەڵگا بکەین بە مزگەوت. دیارە ئەوەی هێمایە بۆ بەڕێوەبردنی مزگەوت دەگەڕێتەوە بۆ سەری مەلا -واتە- پیاو- بەڵام لە نێو کۆمەڵگادا بە تەنیا -پیاوی تیادا نییە، بەڵکو ژنەکانیشن. ئەوەی ڕەنگە لێرەدا جێگەی سەرنج بێت و پرسیار بهێنێتە ئاراوە ئەمەیە: ئایا مەلای ژن (لێرەدا مەبەستمان لە مەلا ژن نییە) چەند شوێن و مۆڵەتی لە کۆمەڵگای ئێمەدا هەیە و هەبووە؟ وەک مەلایەکی پیاو مزگەوت ببات بەڕێوە و بژی و هەڵسوکەوت بکات؟ ئایا لە کۆمەڵگەیەکدا کێشە دروست نابێت مەلایەکی ژن ڕۆژی هەینی ببات بەڕێوە، لە کاتێکدا -فتوا- بۆ هونەر و شیعر و گۆرانی وتن دەردەکرێت لە زاری هەندێک لەو پیاوە مەلایانەوە؟ ناچارم دیوانەکەی (لە غوربەتا) بکەمەوە.

وەک محەمەد عومەر عوسمان دەڵێت:

" ئەوی بە ڕووتی لە شەختە و زوقما
لە گۆ نەکەوێ.. نەوەری پەنجەی
لەسەرما ناگاو... گۆرانی ناڵێ
بۆ بلێسە و گڕ... بۆ لارولەنجەی»

بۆ تەواوکردنی هەمان ئەو چوارینەیەی سەرەوە دەڵێت:

" کەسێک لە گڕا.. گەر هەڵنەقرچێ
لە سەریا بەفری عەشق داناکا
نازانێ پشکۆ و هەڵقرچان چییە..
شنە لە سارای سەریا هەڵناکا" (٣٣)

محەمەد عومەر تەماشای عیشق دەکات لە تێگەیشتن بە هەردووک جەمسەرەکەیەوە، واتە بۆ خۆی وا بەرجەستە دەبێتەوە کە نمایشی هێڵێکی مامناوەندی بکات، نەک شتێکی موتڵەق. هێڵێکی مام ناوەندی، بەڵام هەستە قووڵەکەی دیارە تێگەیشتنە لە بەرامبەر ئەوەی کە مانا و دەلالەت بەو عیشقە دەبەخشێت وەک خود و بابەتیش. واتە تاکو سەرمات نەبێت ڕەنگە ئیمکان نەبێت بزانی نرخی گەرمایی چەند باش و بڵندە، هەروەها بە پێچەوانەکەیشییەوە هەر ڕاستە. کۆمەڵگایش بە گشتی پێویستی بەو جۆرە نێوەندە هەیە بۆ مومارەسە کردنی عەشق تیایدا. لە نێوان سارد و گەرم، بەڵام نەک لە نێوان دوو دنیادا؟ بەڵکو لەناو یەک دنیادا، شاعیر عەشقمان وا بۆ وێنا دەکات کە تێگەیشتنی قووڵە لە شتێک کە بەرامبەرەکەی دژ ناکەوێتەوە، بەڵکو گرنگییەکی تەواوەتی دەدات بە خودی جیاوازی لەبەردەم ئەو هەستە ئۆنتۆلۆژیەدا. دەمەوێت بڵێم، ئەگەر عەشقی مەلا و ئایینزاکان بۆ خودا و مۆرالیتی و باشە زۆر بێ سنوورە لە ناو جیهاندا، دەبێت بزانن ئەمە عەشقێکی ڕەهاگەر دەکەوێتەوە، ئەگەر مۆڵەتی کەساتی ناو هەمان کۆمەڵگا نەدەن چۆن دەیانەوێت "عەشق" بکەن.

لە کۆتایی ئەم بابەتەدا دەڵێم، کۆمەڵگا بریتییە لە جیاوازییەکان، واتە ئەگەر ستراکتۆرەکانی ناو کۆمەڵگایەکیش لە بەردەم قەیرانی بوونخوازیدا بۆ شوناس نەتوانێت دیوەکانی تری بوون لە جیاوازیدا بدۆزێتەوە، دەبێتە کۆمەڵگایەکی داخراو، خێزانیش بە هەمان شێوە. کۆمەڵگا بریتییە لە سارد و لە گەرمیش، لە ژیان و لە مەرگیش، وەک هیراکلیتسیش دەڵێت «هارمۆنیا پێویستی بە بەرزایی و نزمایی هەیە وەک چۆن ژن و پیاو هەیە"(٣٤).

شێرکۆ بێکەس-یش لە دیوانی (ئافات)دا، ئاماژە بەم جۆرە دەربڕینە دەکات بۆ بوونی چەمکی جیاوازی و فرەیی، دەڵێت:

" لە یەک وەختا یەک ناوم هەیە و سەدان ناو.

مێیینەم و نێرینەم و گیاندارم و بێگیانیشم."(٣٥)

بە هەمان شێوە مایەی ورووژانە، بیرمەندێکی گەورەی وەک نیتشەیش لە نامەیەکدا بۆ جەیکب بورکهاردت لە ساڵی ١٨٨٩دا دەڵێت: "هەموو ناوێک لە مێژوودا منە"(٣٦) ئەمە زۆر نزیکە لەو کۆپلە شیعرەی شێرکۆ بێکەسەوە، نازانم شێرکۆ بێکەس، نیتشە دەخوێنێتەوە یان نا؟ بەڵام دواجار مرۆڤ لەبەر ئەوەی هەڵگری جیهانێکی مەجازییە و هەمیشە لە ناو زماندایە، ئیتر هەڵگری زمانە لە دەربڕینەکانیدا بۆ بە شیعراندنی بوون و گەردوون، زۆرجار بە لێکچوویش بەبێ ئەوەی بە یەکتریش بزانن ئەدۆرنۆیش بە هەمان هەست دەڵێت " ئاشتی حاڵەتی جیاوازی و لێک نەچوویییە بەبێ زاڵبوون بەسەر بووندا، لەگەڵ بەشداربوونی ئەو جیاوازییەدا بەرامبەر یەکتری"(٣٧)

ئەگەر پیاوسالاری وزەیەکی چالاکی کۆمەڵگای کوردی بێت، ئەوە ئاشتییەکی لە هەستە نەشازەکەیدا دابین کردووە، چونکە نایەوێت سیمای جیاوازییەکان ببینێت.

پەراوێزەکان:

21- Nietzsche, The Will to power. 853.
22- Levinas, Emmanuel. Totality and Infinity, page 290.
23- Calasso, Roberto. Literature and the Gds, page 57.
24- The Medusa Reader. page 134.
25- Ibid page 134.
26- Mernissi, Fatima. The Veil And Male Elite. page 101.
٢٧- بەختیار عەلی کۆی بەرهەمە شیعریەکانی لاپەڕە ٣٧.
28- Streba, James P. Ethics, page 302.
29- Levinas, Emmanuel. Ethics and Infinity, page 95.
30- Ibid 97.
31- The Helene Cixous Reader, page 121.
32- Moller Okin, Susan. Women in Western Political Thought, page 37.
٣٣- دیوانی لە غوربەتای محەمەد عومەر وەسمان، ل٩٣.
34- Fragments The Wisdom of Heraclites, page29.
35-
36- Deleuze, Gilles and Felix Guattari. Anti-Oedipus Capitalism and Schizophrenia., pade20.
37- The Adorno Reader, page 140.

سەرچاوە کوردییەکان:

- گۆڤاری ڕەهەند، ساڵی ٢٩٩٨، ژمارە (٥).
- بەختیار عەلی، کۆی بەرهەمە شیعرییەکانی، ١٩٩٩.
- محەمەد عومەر وەسمان، دیوانی لە غوربەتا، ٢٠٠٢.
- شێرکۆ بێکەس، دیوانی ئافات، ٢٠٠٠.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان:

Calasso, Roberto. Literature and the Gods. First Vintage Edition. New York: Vintage International Books, 2002.
Deleuze, Gilles and Felix Guattari. Anti-Oedipus Capitalism and Schizophrenia. Minneapolis: University of Minnesota Press. Eleventh Printing, 2003.
Fragments The Wisdome of Heraclites. Translated by Brooks Haxton. 2001.
Levinas, Emmanuel, Ethics and Infinity. Pittsburgh: Duquesne University Press, 1985.
Levinas, Emmanuel, Totality and Infinity. Pittsburgh: Duquesne University Press, 1969.
Mernissi, Fatima. The Veil and Male Elite. New York: Addison - Wesley Publishing Company, 1987.
Miles, Christopher with John Julius Norwich. Love in the Ancient World. New York: St. Martin's Press, 1997.
Moller Okin, Susan. Women in Western Political Thought. New Jersey: Princeton University, 1979.
Nietzsche The Will to Power. Translation by Walter Kaufmann. new York: Random House, 1967.
Sreba, James P. Ethics. New York: Oxford University Press, 2000.
The Adorno Reader. Edited by Barian O'Connor. Massachusetts: Blackwell Publishers Inc., 2000.
The Cambridge Companion Foucault. Edited by Gary Gutting. Cambridge: Cambridge Universit Press, 1995.
The Helene Cixous Reader. Edited by Susan Sellers. New York: Routledge, 1994.
The Medusa Reader. Edited by Marjorie Garber & Nancy J. Vikers. 2003.
Weigel, Sigrid. Body-and Image - Space Re-reading Walter Benjamin. New York: Routledge, 1996.